

Autorem tego opracowania jest dr Małgorzata Babula

Temat 1.

Podstawowe pojęcia i założenia dla praw człowieka.

W nauce o prawach człowieka ważną kwestią jest usystematyzowanie podstawowych pojęć i założeń. Jest to istotne m.in. z tego powodu, że na etapie poznawania instytucji działających na rzecz i w obronie praw człowieka, pozwalają one wychwycić zarówno specyfikę działań tych podmiotów, jak i niuanse, które nierzadko są dla jednostki kluczowe. Taka fundamentalna wiedza pozwala odróżnić prawo od wolności, wskazać czy i w jakich okolicznościach nasze prawa i wolności mogą być ograniczone, a nade wszystko wobec kogo przysługują nam roszczenia z powodu naruszenia naszych praw i wolności.

Mówimy *prawa człowieka*. Jak to się zatem ma do chociażby konstytucyjnej systematyki, wg której rozdział II Ustawy Zasadniczej dedykowany jest „prawom i wolnościom” jednostki. Poruszając się w siatce pojęć należy wyróżnić dwa aspekty/dwa ujęcia słowa *prawo* (rozumianego jako przywilej; uprawnienie przysługujące jednostce, a nie zbiór norm).

➔ Aspekt pozytywny; oznacza, że prawo jest po prostu prawem. Np.: prawo do nauki.

➔ Aspekt negatywny; prawo postrzegane jest w konwencji wolności. Np.: wolność zgromadzeń.

Oznacza to, że *prawo* sensu stricte to prawo pozytywne, a *wolność* to prawo negatywne. Mówienie „prawa człowieka” jest zatem pewnego rodzaju skrótem myślowym, albowiem tak naprawdę mamy na myśli i prawa i wolności jednostki.

Taka optyka, w której dokonujemy rozróżnienia na aspekt pozytywny i negatywny praw człowieka uzasadniona jest tym, że

➔ Moje *prawo* jest skorelowane z obowiązkiem po stronie państwa. Np.: żebym mogła realizować swoje *prawo do nauki* państwo musi mi zapewnić placówki edukacyjne.

➔ Moja *wolność* wymaga natomiast przestrzeni do jej realizacji, a zatem państwo nie powinno mi w tejże realizacji przeszkadzać. Np.: żebym mogła skorzystać z mojej wolności do zgromadzeń, państwo musi mi umożliwić jego przeprowadzenie/przylączenie się do zgromadzenia.

Z powyższych kwestii wynika jeszcze jedna zależność.

Prawa człowieka mają **charakter wertykalny**, czyli pionowy. Obowiązują one w relacjach państwo – jednostka¹. Przynależą one jednostce, a ta może ich dochodzić od państwa.

Co natomiast **cehuje prawa człowieka**?

1. Po pierwsze są one **przyrodzone**. Oznacza to, że człowiek posiada je od momentu urodzenia aż do śmierci. Wynikają one z **godności człowieka** (art. 30 Konstytucji). Dla nauki o prawach człowieka niezbędne jest dokonanie uszczegółowienia tego **źródła praw człowieka**. Godność jest bowiem źródłem praw człowieka o tyle, o ile mówimy o jej *osobowej* formie. **Godność osobista** z prawami człowieka nie ma za wiele wspólnego. Determinuje ona bardziej aspekt moralny/prawość danej osoby.
2. Ale o tym, że posiadamy prawa człowieka decyduje **godność osobowa**. Ta optyka uzasadnia przypisywanie prawom człowieka cechy praw *naturalnych*.
3. **Niezbywalność**. To kolejna z cech praw człowieka, zgodnie z którą nikt nie może się pozbyć praw człowieka.
4. Mają **indywidualny** charakter, czyli ich podmiotem jest pojedynczy człowiek. Oznacza to, że prawidłowe będzie sformułowanie: prawa osób należących do mniejszości etnicznych. Chociaż

¹ W doktrynie spotkać można koncepcję horyzontalnego (poziomego, a zatem jednostka - jednostka) obowiązywania praw człowieka, ale nie jest to pogląd rozpowszechniony.

w tej materii zdarzają się Autorzy optujący za rozszerzeniem optyki i postrzeganiem praw człowieka również w konwencji praw zbiorowych.

5. **Niepodzielność** praw człowieka przekłada się na to, że powinny być one traktowane jako pewien zbiór, w którym każdy element jest równie istotny. Nie można powiedzieć, że jedno prawo jest ważniejsze od drugiego. Są one współzależne od siebie i powinny być pojmowane jako wieloskładnikowa całość.
6. **Uniwersalizm** (uniwersalność) praw człowieka może być zamiennie określana jako **powszechność**, czyli ich przynależność każdemu człowiekowi.

Ponieważ przestrzeń, w której jednostka może realizować swoje prawa i swoje wolności jest przestrzenią wspólną dla wielu osób, niezbędne jest ustalenie pewnych reguł zgodnie z którymi można z owych praw i wolności korzystać. Jest to o tyle istotne, że naruszeń praw człowieka dochodzimy od państwa, w drodze różnych procedur skargowych. W pełni zasadne jest zatem wskazanie okoliczności, które – z różnych przyczyn – powodują, iż ingerencja w nasze prawo lub naszą wolność odbyła się zgodnie z literą prawa. Art. 31 ust. 3 Konstytucji normuje ogólną zasadę wg której limitacja prawa/wolności jednostki następuje *lege artis*. Jako przepis szczególny względem *lex generalis* z art. 31 ust. 3 należy wskazać unormowanie zawarte w art. 233 Ustawy Zasadniczej, dotyczące stanów nadzwyczajnych. Ogólna zasada warunkująca ograniczenie prawa lub wolności jednostki kształtuje się zatem następująco:

można **ograniczyć prawo/wolność jednostki**:

- dokumentem rangi co najmniej ustawy;
- w demokratycznym państwie prawa;
- ze względu na bezpieczeństwo publiczne i porządek publiczny,
- ze względu na ochronę środowiska, zdrowie i moralność publiczną,
- ze względu na prawa i wolności innych osób.

Kluczowe jest natomiast to, iż owo ograniczenie nie może naruszać rdzenia prawa/wolności, jego istoty. Ma służyć zatem jakiemuś celowi i być proporcjonalne do zagrożenia.

Z różnych dokumentów międzynarodowych wynika natomiast pewien wyjątek od powyższej zasady, zgodnie z którym istnieją trzy prawa niepodlegające ograniczeniom, tzw. **prawa absolutne**. Nie można bowiem w żadnym wypadku ograniczyć:

- wolności od tortur;
- wolności od pracy przymusowej;
- wolności od niewolnictwa.

Duży wpływ na to jak państwa regulują na poziomie krajowym normy dotyczące praw i wolności jednostki miało uchwalenie Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 roku. Data powstania dokumentu może sugerować przyczyny jego utworzenia. Rzeczywiście koncepcją, która przyświecała twórcom PDPC – aby chronić jednostki przed drastycznymi w skutkach nadużyciami ze strony państwa – zaowocowała powstaniem dokumentu, który – chociaż nie ma mocy prawnie wiążącej – znalazł następnie odzwierciedlenie w treściach konstytucji wielu państw europejskich. Twórcy Konstytucji z 1997 roku również odwołali się na etapie tworzenia rozdziału II Ustawy Zasadniczej do treści artykułów PDPC. Można uznać to za pewnego rodzaju postęp ze strony Polski, ponieważ na etapie ogłaszania PDPC, która została przyjęta bez sprzeciwu, znalazło się osiem krajów, które wstrzymało się od głosu: Białoruś (ówczesna Białoruska SRR), Ukraina (ówczesna Ukraińska SRR), Czechosłowacja, Polska, ZSRR, Jugosławia i RPA i Arabia Saudyjska.

Literatura:

1. B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2010.
2. J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J.A. Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, Warszawa 2011.

Pytanie problemowe:

Wymień i scharakteryzuj prawa absolutne.

Pytania testowe:

1. Do praw absolutnych zalicza się:
 - a) Prawo do życia
 - b) Prawo do nauki
 - c) Wolność od tortur
2. Za źródło praw człowieka uznaje się:
 - a) Godność osobową
 - b) Godność osobistą
 - c) Obyczaj

Temat 2.

Konstytucyjne zasady ochrony praw i wolności człowieka i obywatela.

W rozdziale II Konstytucji zatytułowanym „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela” jako pierwszy zamieszczony został podtytuł „Zasady ogólne”, w którym **godność, wolność i równość** zostały uznane przez Ustrojodawcę za kluczowe odnośnie wszystkich regulacji dotyczących wolności i praw ujętych w Ustawie Zasadniczej.

Wśród tych zasad szczególne znaczenie posiada przyrodzona i niezbywalna **godność człowieka**, gdyż stanowi ona źródło przysługujących mu wolności i praw. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych (art.30). W doktrynie termin „godność” nie ma ustalonej treści. Na ogół przyjmuje się, że oznacza on zakaz instrumentalnego traktowania człowieka, czyli inaczej mówiąc postulat traktowania go jako celu samego w sobie. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego respekt dla godności człowieka wyraża się w: a) istnieniu pewnego minimum materialnego, które ma zapewnić człowiekowi samodzielne funkcjonowanie w społeczeństwie, b) stworzeniu przez władze publiczne każdemu człowiekowi szans na rozwój osobowości w otaczającym go środowisku kulturowym i cywilizacyjnym.

Wyrażona w art. 31 Konstytucji zasada **wolności człowieka** jest pojmowana jako: a) zakaz zmuszania do czynienia tego, czego prawo nie nakazuje, b) wymóg wobec każdego do szanowania wolności i praw innych, c) gwarancja poddania wolności człowieka ochronie prawnej.

Konstytucyjna zasada wolności może być rozpatrywana w dwóch aspektach: pozytywnym i negatywnym. W aspekcie pozytywnym oznacza

swobodę czynienia wszystkiego, co nie jest przez prawo zakazane (art. 31 ust. 1 zdanie 2). Ponieważ wolność nie wynika z prawa w znaczeniu przedmiotowym, człowiek nie musi więc wykazywać podstawy prawnej swoich działań, przeciwnie - do ograniczenia swobody jego działań konieczne jest wskazanie przepisu prawa, który ustanawia odpowiedni zakaz. W znaczeniu negatywnym zasada wolności oznacza, że nałożenie na jednostkę nakazu określonego działania może nastąpić jedynie wtedy, gdy przewiduje to prawo. Z treści art. 31 ust. 3 Konstytucji (tzw. klauzula limitacyjna) wynika, że ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Konstytucyjna **zasada równości** (art. 32) zawiera następujące trzy elementy: a) zasadę równości wobec prawa, b) zasadę równego traktowania wszystkich przez władze publiczne, c) zakaz dyskryminacji w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

Szczególne znaczenie posiada zasada równości wobec prawa, polegająca na tym, że organy władzy publicznej mają obowiązek równego traktowania wszystkich w procesie stosowania prawa (równość formalno - proceduralna). Natomiast równość w prawie to obowiązek uwzględniania zasady równości przy kształtowaniu treści prawa (materialne znaczenie równości).

Pytanie problemowe:

Proszę wymienić konstytucyjne zasady ogólne w zakresie praw człowieka i omówić jedną z nich.

Pytania testowe:

1. Godność jest podstawową wartością polskiego systemu prawa. Zgodnie z art. 30 Konstytucji RP jest ona:
 - a) **źródłem wolności i praw człowieka i obywatela**
 - b) niezbywalna
 - c) źródłem wolności i praw tylko obywateli RP
2. W myśl artykułu 40 Konstytucji RP wprowadzenie tortur jest:
 - a) **niemożliwe, zakaz tortur jest zakazem bezwzględnym**
 - b) tak, ale tylko w przypadku wprowadzenia stanu nadzwyczajnego
 - c) tak, ale tylko wobec żołnierzy w czasie trwania wojny

Temat 3.

Konstytucyjna klasyfikacja praw i wolności człowieka i obywatela.

Konstytucja z 1997r przyjmuje tradycyjną klasyfikację praw i wolności człowieka i obywatela dzieląc je na: wolności i prawa osobiste, wolności i prawa polityczne oraz wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne.

Wolności i prawa osobiste oraz wolności i prawa polityczne

Wolności i prawa osobiste zapewniają ochronę wartości najściślej związanych z osobą ludzką. Gwarantują normalny rozwój człowieka i stanowią nieodłączny warunek korzystania z pozostałych praw. Wśród tej grupy praw przede wszystkim wymienić należy **prawo każdego człowieka do ochrony życia** (art. 38 Konstytucji) w każdej fazie jego rozwoju. Obejmuje ono także fazę prenatalną i dopuszcza aborcję tylko w ustawowo wymienionych przypadkach (jeśli ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej, jeśli badania medyczne wskazują na ciężkie, nieodwracalne upośledzenie płodu oraz jeśli ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego, np. gwałtu). Oprócz tego zasadniczego prawa wyróżniamy: a) prawo do nietykalności osobistej i do wolności osobistej (art. 41). Pozbawienie lub ograniczenie wolności człowieka może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonym w ustawie. Każdy pozbawiony wolności powinien być traktowany w sposób humanitarny, natomiast każdy bezpodstawnie pozbawiony wolności ma prawo do odszkodowania (art. 41 ust. 4 i 5); b) prawo do domniemania niewinności dopóty, dopóki wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu (art. 42 ust. 3); c) prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd (art. 45 ust. 1). Konstytucja gwarantuje także jawność postępowania sądowego (art. 45 ust. 2) oraz prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania (art. 42 ust. 2); d) prawo do ochrony życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym (art. 47); e) wolność sumienia i religii (art. 53); f) wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji (art. 54); g) prawo dostępu człowieka do dotyczących go urzędowych dokumentów i zbiorów danych (art. 51 ust. 3).

Wśród wolności i praw politycznych wyróżniamy przede wszystkim, prawa związane ze **swobodą wyrażania swoich poglądów i tworzenia zrzeszeń**. W tym zakresie wyróżniamy: a) wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich (art.

57), b) wolność zrzeszania się (art. 58) w stowarzyszeniach, partiach, związkach zawodowych, organizacjach społeczno-zawodowych rolników i organizacjach pracodawców.

Inne prawa polityczne wiążą się **z udziałem w życiu publicznym**. Składają się na nie takie prawa, jak: a) prawo głosowania w wyborach i referendach (art. 62), b) prawo dostępu do służby publicznej na jednakowych zasadach (art. 60), c) prawo do informacji o działalności władz i instytucji publicznych oraz osób pełniących funkcje publiczne (art. 61), d) prawo do inicjatywy ustawodawczej (art. 118 ust. 2), e) prawo do składania petycji, wniosków i skarg w interesie publicznym, własnym lub innej osoby za jej zgodą (art. 63).

Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne

Prawa te można podzielić według kryterium ich dochodzenia na te, które a) mogą być egzekwowane bezpośrednio na podstawie Konstytucji i ustaw, b) mogą być dochodzone wyłącznie w granicach określonych w ustawach.

Do pierwszej grupy Konstytucja zalicza: a) prawo do własności, do innych praw majątkowych i prawo dziedziczenia (art. 64), b) wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy (art. 65), c) prawo do nauki (art. 70), d) prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę i inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego (art. 67 ust. 1), e) prawo do ochrony zdrowia (art. 68).

Do drugiej grupy Konstytucja zalicza:

a) dochodzenie minimalnej wysokości wynagrodzenia za pracę (art. 65 ust. 4), b) prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy (art. 65 ust. 4), c) obowiązek udzielania przez władze publiczne pomocy osobom niepełnosprawnym (art. 69), d) obowiązek uwzględniania przez państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej dobra rodziny, w tym udzielania pomocy przez władze publiczne matce przed i po urodzeniu dziecka (art. 71), e) obowiązek prowadzenia przez władze publiczne polityki zapewniającej bezpieczeństwo ekologiczne (art. 74), f) prowadzenie przez władze publiczne polityki sprzyjającej zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, ochrony konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi (art. 75 i 76).

Pytanie problemowe:

Proszę scharakteryzować konstytucyjny podział praw i wolności człowieka i obywatela.

Pytania testowe:

1. Każdemu zapewnia się wolność poruszania się po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

oraz wyboru miejsca:

- a) **zamieszkania i pobytu**
 - b) zameldowania
 - c) pobytu
2. Każdemu zapewnia się wolność:
- a) **sumienia i religii**
 - b) wyznania
 - c) sumienia, religii i wyznania

Temat 4 .

Środki ochrony praw i wolności w Konstytucji RP.

Grupa przepisów Konstytucji (art. 77–81) zatytułowana „Środki ochrony wolności i praw”, wskazuje podstawowe prawno-instytucjonalne gwarancje zabezpieczające prawa i wolności człowieka i obywatela. Należą do nich:

- prawo do wynagrodzenia szkody wyrządzonej przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej,
- prawo do zaskarżania decyzji i orzeczeń wydawanych w pierwszej instancji,
- prawo do wystąpienia ze skargą konstytucyjną,
- prawo występowania do Rzecznika Praw Obywatelskich z wnioskami o pomoc w ochronie swoich wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej.

Prawo do wynagrodzenia szkody wyrządzonej przez niezgodne z prawem działanie organów władzy publicznej (art. 77 ust. 1) dotyczy wszystkich organów władzy publicznej, wszystkich ich działań (bądź zaniechania) i nie jest oparte na zasadzie winy funkcjonariusza publicznego. Jest to regulacja, jakiej dotychczas obowiązujące przepisy konstytucyjne nie zawierały.

Prawo do zaskarżania decyzji i orzeczeń wydawanych w pierwszej instancji (art. 78) jest elementem prawa do sądu. Prawo to wyrażone w art. 45 zostaje uzupełnione w art. 77 ust. 2 zakazem zamykania drogi sądowej dla dochodzenia naruszonych wolności i praw.

Skarga konstytucyjna jest środkiem prawnym, który przysługuje każdemu (jednostce lub innemu podmiotowi prawa) w celu ochrony jego konstytucyjnych wolności, praw i obowiązków. Umożliwia bezpośrednie wystąpienie do Trybunału Konstytucyjnego o udzielenie ochrony przed ich naruszeniem przez organ władzy publicznej.

Zdolność skargową ma „każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone (art. 79 Konstytucji). Podmiotami tymi są obywatele a także inne podmioty prawne (np. partie polityczne, stowarzyszenia, związki zawodowe lub organizacje gospodarcze) z tym, że tym drugim zdolność skargowa przysługuje tylko w takim zakresie, w jakim podmioty te mogą być podmiotem wolności i praw określonych w Konstytucji - dla ich zdolności

skargowej decydujące znaczenie ma ich charakter oraz sposób, w jaki ich prawa są powiązane z art. 30 Konstytucji.

Aby wnieść skargę konstytucyjną, muszą być spełnione następujące warunki:

- 1) musi nastąpić naruszenie konstytucyjnych praw skarżącego, tj. wolności, praw lub obowiązków określonych w Konstytucji w wyniku orzeczenia sądu lub organu administracji publicznej. Skarżący musi legitymować się niekorzystnym dla siebie rozstrzygnięciem sądowym lub administracyjnym wydanym w jego sprawie. Rozstrzygnięcie to musi mieć charakter **orzeczenia ostatecznego**, czyli takiego, od którego nie przysługuje już dodatkowa droga prawna;
- 2) przedmiotem zaskarżenia może być tylko **ustawa lub inny akt normatywny** (czyli akt zawierający normy generalne i abstrakcyjne) stanowiący podstawę ostatecznego orzeczenia sądu lub organu administracji publicznej. Przedmiotem skargi nie może być więc prawomocny wyrok, ostateczna decyzja administracyjna lub inne ostateczne rozstrzygnięcie, lecz podstawa normatywna, na jakiej dane orzeczenie zostało wydane, jednak pod warunkiem, że przepisy tego aktu naruszają przepisy konstytucji o wolnościach, prawach lub obowiązkach;
- 3) skarga złożona może być jedynie w terminie **3 miesięcy od doręczenia skarżącemu prawomocnego wyroku**, ostatecznej decyzji lub innego ostatecznego rozstrzygnięcia;
- 4) skargę w imieniu skarżącego sporządzić może jedynie adwokat lub radca prawny (jest to tzw. **przymus adwokacko - radcowski**, którego celem jest eliminowanie tych spraw, które nie nadają się na skargę do TK). Wymóg ten nie ma zastosowania, gdy skarżącym jest sędzia, prokurator, notariusz, profesor lub doktor habilitowany nauk prawnych.

Pytanie problemowe:

Proszę wymienić konstytucyjne środki ochrony praw i wolności oraz omówić instytucję skargi konstytucyjnej.

Pytania testowe:

1. Konstytucja RP z 1997 r. wśród środków ochrony wolności i praw nie wymienia:
 - a) skargi do Trybunału Konstytucyjnego
 - b) skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka**
 - c) wystąpienia o pomoc do Rzecznika Praw Obywatelskich
2. Skarga do TK:
 - a) może być wniesiona tylko przez obywatela Rzeczypospolitej Polskiej
 - b) nie może być wniesiona przez cudzoziemca

c) co do zasady może być wniesiona także przez partię polityczną

Temat 5.

Rzecznik Praw Obywatelskich.

Dla określenia statusu ustrojowego RPO decydujące znaczenie mają następujące zasady:

- a) **zasada niezawisłości i niezależności.** Art. 210 Konstytucji stanowi, że *Rzecznik Praw Obywatelskich jest w swojej działalności niezawisły, niezależny od innych organów państwowych i odpowiada jedynie przed Sejmem na zasadach określonych w ustawie.* Problem „niezawisłości” Rzecznika wiąże się głównie z płaszczyzną funkcjonalną (RPO ma być niezawisły w swojej działalności), natomiast „niezależność” wiąże się przede wszystkim z aspektem organizacyjnym i brakiem podległości, z wyjątkiem ograniczonej odpowiedzialności wobec Sejmu;
- b) **zasada niepołączalności urzędu RPO z jakimkolwiek innym stanowiskiem,** z wyjątkiem stanowiska profesora szkoły wyższej oraz zakaz wykonywania innych zajęć zawodowych (art. 209 ust. 2 Konstytucji);
- c) **zasada apolityczności** oraz zakazu przynależności do związku zawodowego i prowadzenia działalności nie dającej się pogodzić z godnością jego urzędu;
- d) **immunitet formalny i nietykalność,** polegające na tym, iż RPO nie może być bez uprzedniej zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Nie może być również zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa, w sytuacji gdy jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu należy niezwłocznie powiadomić Marszałka Sejmu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego (art. 211 Konstytucji).

Innymi zasadami o niezwyklej doniosłości dla pozycji ustrojowej RPO są: **zasada powiązania Rzecznika z Sejmem oraz zasada trwałości piastowanego urzędu;** znajdują one uregulowanie w przepisach ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tj. Dz.U. z 2024r. poz. 1264). Zasada powiązania Rzecznika z Sejmem wyraża się zarówno w trybie dokonywania jego powołania, w przedkładaniu Sejmowi informacji o swojej działalności oraz o stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela oraz ponoszeniu przed nim odpowiedzialności (na zasadach określonych w ustawie).

„Rzecznikiem Praw Obywatelskich może być obywatel polski wyróżniający się wiedzą prawniczą, doświadczeniem zawodowym oraz wysokim autorytetem ze względu na swoje walory moralne i wrażliwość społeczną” (art. 2 ustawy o RPO).

Rzecznik jest powoływany na 5 letnią kadencję (art. 209 ust. 1 Konstytucji) a ponowna reelekcja jest dopuszczalna tylko jeden raz (art. 5 ust. 2 ustawy). Wybrany Rzecznik pełni swe obowiązki do czasu objęcia stanowiska przez nowego Rzecznika. Kadencja liczy się od dnia złożenia ślubowania przed Sejmem. Po zaprzestaniu wykonywania obowiązków ma prawo powrócić na stanowisko zajmowane poprzednio albo otrzymać

stanowisko równorzędne, jeżeli nie ma w tym zakresie przeszkód prawnych. **Rzecznika powołuje Sejm za zgodą Senatu na wniosek Marszałka Sejmu albo grupy 35 posłów .**

Rzecznik jest organem jednoosobowym, ale ustawa zezwala mu na powoływanie nie więcej niż trzech jego zastępców. RPO może także, za zgodą Sejmu, ustanowić swoich pełnomocników terenowych. Aktualnie funkcjonuje trzech takich pełnomocników: a) we Wrocławiu (dla woj. dolnośląskiego, lubuskiego i opolskiego), b) w Gdańsku (dla woj. zachodniopomorskiego, pomorskiego i warmińsko – mazurskiego), c) w Katowicach (dla woj. śląskiego, małopolskiego i świętokrzyskiego).

Zgodnie z art.1 ust. 2 ustawy o Rz.P.O, ***podstawowym zadaniem Rzecznika jest stanie na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji oraz w innych aktach normatywnych, w tym również na straży realizacji zasady równego traktowania.*** To kluczowe – dla określenia podmiotowego i przedmiotowego zakresu działania Rzecznika – postanowienie, koresponduje z treścią art. 80 Konstytucji przyznającej ***każdemu prawo wystąpienia do Rzecznika z wnioskiem o pomoc w ochronie swoich wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej.*** Zakres podmiotowy działalności RPO dotyczy ochrony praw i wolności nie tylko obywateli polskich lecz również cudzoziemców i apatrydów znajdujących się pod władzą Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie przysługujących im wolności i praw. Rzecznik, podejmując działania w zakresie ochrony wolności i praw człowieka i obywatela bada, ***czy wskutek działania lub zaniechania organów, organizacji i instytucji, obowiązanych do przestrzegania i realizacji tych wolności i praw, nie nastąpiło naruszenie prawa, a także zasad współżycia i sprawiedliwości społecznej. W sprawach dzieci Rzecznik współpracuje z Rzecznikiem Praw Dziecka*** (art. 1 ust. 2a i ust. 3 ustawy).

Rzecznik realizuje spoczywające na nim funkcje w dwóch podstawowych formach:

- a) poprzez wystąpienia i interwencje **w sprawach indywidualnych** oraz
- b) poprzez wystąpienia, inicjatywy i wnioski dotyczące **ogólnych problemów ochrony praw i wolności.**

Punktem wyjścia podjęcia przez RPO wystąpienia lub interwencji w sprawach indywidualnych, musi być powzięcie wiadomości wskazującej na naruszenie wolności i praw człowieka i obywatela, w tym zasady równego traktowania (art. 8 ustawy).

Zgodnie z art. 9 ustawy, podjęcie czynności przez Rzecznika następuje:

- 1) na wniosek obywateli lub ich organizacji,
- 2) na wniosek organów samorządów,
- 3) na wniosek Rzecznika Praw Dziecka,
- 4) z własnej inicjatywy.

Wniosek kierowany do Rzecznika jest wolny od opłat, nie wymaga zachowania szczególnej formy (można go wnieść ustnie, faksem lub w postaci *e-mailu*), lecz powinien zawierać oznaczenie wnioskodawcy oraz osoby, której wolności i praw sprawa dotyczy, a także określać przedmiot sprawy (art. 10). Wnioskodawca nie musi wykazywać naruszenia swoich praw i wolności; można informować Rzecznika o problemach dotyczących innych osób. Podjęcie sprawy przez Rzecznika w dużej mierze zależy od jego uznania, tak więc wnioskodawca nie ma gwarancji, że jego wniosek będzie podjęty. RPO może bowiem, po zapoznaniu się z każdym skierowanym do niego wnioskiem:

- 1) podjąć sprawę,
- 2) poprzestać na wskazaniu wnioskodawcy przysługujących mu środków działania,
- 3) przekazać sprawę według właściwości,
- 4) nie podjąć sprawy – zawiadamiając o tym wnioskodawcę i osobę, której sprawa dotyczy .

Decydując się na podjęcie sprawy, Rzecznik może:

- 1) samodzielnie prowadzić postępowanie wyjaśniające,
- 2) zwrócić się o zbadanie sprawy lub jej części do właściwych organów, w szczególności organów nadzoru, prokuratury, kontroli państwowej, zawodowej lub społecznej,
- 3) zwrócić się do Sejmu o zlecenie Najwyższej Izbie Kontroli przeprowadzenie kontroli dla zbadania określonej sprawy lub jej części.

Po zbadaniu sprawy Rzecznik może (art. 14 ustawy):

- 1) wyjaśnić wnioskodawcy, że nie stwierdził naruszenia wolności i praw człowieka i obywatela,
- 2) skierować wystąpienie do organu, organizacji lub instytucji, w których działalności stwierdził naruszenie wolności i praw człowieka i obywatela (wystąpienie takie nie może naruszać niezawisłości sędziowskiej); podmioty, do których zostało skierowane wystąpienie obowiązane są, nie później niż w terminie do 30 dni, poinformować Rzecznika o podjętych działaniach lub zajęтым stanowisku (art. 15 ust. 2),
- 3) zwrócić się do organu nadrzędnego nad jednostką, o której mowa w pkt 2, z wnioskiem o zastosowanie środków przewidzianych w przepisach prawa,
- 4) żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych, jak również wziąć udział w każdym toczącym się postępowaniu na prawach przysługujących prokuratorowi,
- 5) żądać wszczęcia przez uprawnionego oskarżyciela postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu,
- 6) zwrócić się o wszczęcie postępowania administracyjnego, wnosić skargi do sądu administracyjnego, a także uczestniczyć w tych postępowaniach – na prawach przysługujących prokuratorowi,
- 7) wystąpić z wnioskiem o ukaranie, a także o uchylenie prawomocnego rozstrzygnięcia w postępowaniu w sprawach o wykroczenia,
- 8) wnieść kasację lub rewizję nadzwyczajną od prawomocnego orzeczenia.

Pytanie problemowe:

Procedura działania i uprawnienia RPO.

Pytania testowe:

1. Rzecznik Praw Obywatelskich:
 - a) **jest powoływany na 5-letnią kadencję**
 - b) podlega bezpośrednio Premierowi
 - c) posiada kompetencje orzecznicze
2. Rzecznikiem Praw Obywatelskich w Polsce jest:
 - a) Adam Bodnar
 - b) **Marcin Wiącek**

c) Irena Lipowicz

Temat 6.

Bezpieczeństwo państwa

Klasyczna, dość powszechnie uznana definicja państwa, pochodząca od Georga Jellinka wskazuje, iż jest to swoista struktura zespalać trzy elementy: ludność, terytorium i władzę. Wszystkie one mają charakter istotny, „każdy z nich jest niezbędnym warunkiem egzystencji państwowej”, toteż naruszenie lub zagrożenie któregośkolwiek z nich stanowi zagrożenie dla państwa - **zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa**. Nie są to jednak cechy równorzędne – „jednogatunkowe”. Elementem, który przesądza o istocie państwa jest jego suwerenność. Suwerenność władzy państwowej sprawującej efektywne rządy przynajmniej nad częścią ludności. **Najdalej idącym zagrożeniem dla bezpieczeństwa państwa, jest zagrożenie jego suwerenności.**

Dla twórcy nowożytnego pojęcia suwerenności J. Bodinusa bez suwerenności państwo traci swe cechy podstawowe, w gruncie rzeczy przestaje być państwem. Podstawowym atrybutem suwerenności jest zaś władza „wydawania praw dla wszystkich w ogólności i każdego z osobna, oraz nieprzyjmowania praw od nikogo poza Bogiem”. W nim mieszczą się wszystkie inne uprawnienia, „jak postanawianie wojny lub zawieranie pokoju, rozpoznawanie w ostatecznej instancji orzeczeń wszystkich urzędników, powoływanie i odwoływanie najwyższych funkcjonariuszy, nakładanie na poddanych ciężarów i danin oraz zwalnianie od nich, świadczenie łask i dyspensowanie od rygorów ustaw, podwyższanie lub obniżanie tytułu wartości i stopy monet, zmuszanie poddanych i wasali ściśle związanych do przestrzegania wierności, bez względu na tego, komu należy się przysięga”.

Suwerenność jest „kategorią historyczną, mającą charakter pierwotny, nie pochodzącą z nadania, zrodzoną na przełomie średniowiecza i nowożytności, usankcjonowaną przez praktykę przede wszystkim w XVII w.” Mimo to pojęcie suwerenności wciąż ewoluuje i wciąż należy do bardzo kontrowersyjnych i spornych pojęć. Niezmiennie jednak ma fundamentalne znaczenie zarówno w prawie międzynarodowym, jak i w prawie konstytucyjnym. Suwerenność organizacji państwowej jest traktowana jako wartość na tyle oczywista, że zwykle nie wymienia się jej wprost w tekstach konstytucji. Suwerenność i niepodległość państwa jest stanem normalnym. Przeciwnością tej normalności może być państwo, o którym twierdzi się, że jest niesuwerenne i nie jest niepodległe, „co w świetle przesłanek formalnych oznaczać może jedynie brak podstaw do istnienia państwa, a zatem nieistnienie państwa”.

Pojęcie suwerenności ma zarówno wewnętrzny, jak i zewnętrzny wymiar. Bodinus uważał, iż suwerenność, będąc władzą niepodzielną i wieczną, jest realizowana na zewnątrz w polityce międzynarodowej i wewnątrz — względem poddanych. Suwerenność ma więc dwa oblicza: 1) zwierzchnictwo wewnętrzne, czyli prawo rozkazywania wszystkim obywatelom, stanowiącym naród, a nawet tym wszystkim, którzy mieszkają na jego terytorium; 2) zwierzchnictwo zewnętrzne (udzielność), czyli prawo reprezentowania narodu na zewnątrz i wchodzenia w stosunki wiążące z innymi narodami. Przymioty suwerenności to „samowładność”, czyli prawna niezależność od jakichkolwiek czynników zewnętrznych i „całowładność”, czyli kompetencja normowania wszystkich stosunków wewnątrz państwa.

Bezpieczeństwo zewnętrzne państwa (ochrona suwerenności zewnętrznej).

Suwerenność zewnętrzna władzy państwowej to jej niezależność przede wszystkim od innych państw. Może ona zostać naruszona na wiele sposobów, przy użyciu różnorodnych instrumentów, nie tylko wojskowych, ale także politycznych i gospodarczych. We współczesnych stosunkach międzynarodowych nie zawsze chodzi o naruszenie czy zagrożenie integralności terytorialnej państwa, częściej o dyktowanie określonego państwu polityki zagranicznej lub wewnętrznej.

Podstawowym prawem zasadniczym państwa jest prawo istnienia, w tym prawo istnienia w obecnych granicach, „więc prawo zachowania terytorium, a tym samym prawo do tego, aby drugie państwo ani pokojowymi, ani wojennymi środkami nie starało się wywrzeć presji celem wymuszenia cesji całości lub części terytorium”. Wprawdzie państwo może trwać, choć jego terytorium się zwiększa lub zmniejsza, a także wtedy gdy, całkowicie je traci (jeżeli istnieje w dalszym ciągu efektywny rząd, nawet za granicą, wykonujący władzę nad częścią ludności), ale jest to sytuacja nienormalna, zawsze niepożądana.

Poszanowanie suwerenności terytorialnej jest fundamentem stosunków międzynarodowych. Terytorium odgrywało i nadal odgrywa ważną rolę w stosunkach międzynarodowych. Świadczy o tym historia minionych wieków, w ciągu których praktycznie wszystkie konflikty zbrojne, nie wyłączając obu wojen światowych XX w., miały i nadal mają, podłoże terytorialne.

Suwerenność państwa nad terytorium polega na „istnieniu domniemania za wyłącznością praw państwa, wynikająca z podmiotowości prawa narodów i za odpowiedzialnością tego państwa”. Konsekwencją tak pojętej suwerenności jest „nieprzenikliwość” terytorium państwa to znaczy „niemożność wkroczenia nań w warunkach normalnych innej, niezależnej od niego, władzy państwowej”. Zdarzyć może się to jedynie „w czasach niezwykłych, na przykład w razie wojny”.

Prawdą jest, iż współczesna suwerenność państwa nie wynika z jego siły militarnej, ale z rozwoju gospodarczego, umiejętności szybkiej adaptacji do zmian, właściwego wykorzystywania pojawiających się możliwości oraz że problem bezpieczeństwa państwa należy traktować w sposób bardziej wszechstronny, z uwzględnieniem czynników pozamilitarnych, ale prawdą jest również, że zagrożenie militarne, zagrożenie wojenne, niebezpieczeństwo wybuchu wojny, nawet jeżeli jest ono niewielkie, zajmuje priorytetowe miejsce we współczesnych strategiach bezpieczeństwa państw.

Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa (ochrona suwerenności wewnętrznej państwa).

Suwerenność wewnętrzna państwa (całowładność) znajduje swe odbicie w uprawnieniu do normowania wszystkich stosunków wewnątrz państwa na podstawie zwierzchnictwa terytorialnego i zwierzchnictwa personalnego. Znaczy to, iż „żadna inna grupa społeczna w państwie ani żadna jednostka w państwie nie może państwa, to jest rządzących krępować w ustalaniu treści ich woli jako woli państwa (...) wszyscy są obowiązani do posłuszeństwa wobec każdego przejawu woli rządzących, ujętego w formie prawa (a więc wyrażonego w sposób ustalony w danym państwie dla powstawania prawa i wyrażanego przez organ właściwy dla tworzenia prawa)”. W obrębie granic państwa „wszelkie związki społeczne muszą się opierać na uznaniu ze strony państwa, także i te najważniejsze, najsilniejsze z tych związków: wyznaniowe i samorządowe”. Władza suwerenna nie podlega nikomu innemu, a sama ma zdolność kontrolowania wszelkich zjawisk społecznych zachodzących na jej terytorium. Potrafi spełniać funkcje państwowe wobec terytorium i ludności, ustanowić określony ład społeczny. Kompetencja państwa na danym terytorium jest „wyłączna, pełna i samodzielna”. Do atrybutów suwerenności państwa zalicza się kształtowanie polityki wewnętrznej państwa, w tym w szczególności samodzielnej polityki finansowej i podatkowej oraz sprawowanie jurysdykcji nad swoją stałą ludnością. Dla pojęcia suwerenności państwa nie ma znaczenia, kto jest nosicielem suwerenności, ani jak te kwestie reguluje prawo konstytucyjne danego państwa, a także jak jest zorganizowana władza w państwie.

Według najnowszych ujęć „suwerenność” oznacza przede wszystkim zdolność danej organizacji politycznej do zapewnienia wykonywania zadań państwowych, zdolność do wykonywania funkcji państwowych. Ostatecznym, przewidzianym przez prawo, środkiem ochrony tej zdolności jest stan nadzwyczajny.

Sfera suwerenności wewnętrznej państw („kompetencji wewnętrznej”), wyłączności działania na obszarze państwa, wciąż ewoluuje wraz z rozwojem prawa międzynarodowego i postępowaniem globalnych procesów integracyjnych. Prawo międzynarodowe może być punktem odniesienia przy określaniu zakresu suwerenności wewnętrznej państw, ale z góry nie wskazuje granic „kompetencji do swoich kompetencji” właściwych dla każdego z nich. „Nie istnieje bowiem sfera wyłączna, wspólna dla wszystkich państw, a jedynie sfera wyłączna danego państwa w danym momencie i w odniesieniu do konkretnej regulacji międzynarodowej”. Sprawy wewnętrzne zastrzeżone dla aktywności danego państwa stanowią więc sumę spraw państwowych pomniejszoną o sprawy regulowane przez wiążące je prawo międzynarodowe.

Praktyka międzynarodowa wskazuje jednoznacznie, że sfera wyłącznej kompetencji państw kurczy się pod wpływem stałego rozszerzania się zakresu regulacji międzynarodowej (w tym zwłaszcza w dziedzinie ochrony praw człowieka, ale także w zakresie ochrony zasobów naturalnych i dostępu do nich, ochrony środowiska naturalnego, stosunków pracy, oświaty i zdrowia, opieki nad dziedzictwem kulturowym itp.) oraz zjawiska dobrowolnego ograniczania przez państwa swej suwerenności, zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej, poprzez przystępowanie do organizacji międzynarodowych (chodzi przede wszystkim o Unię Europejską).

Pytanie problemowe

Zewnętrzne i wewnętrzne bezpieczeństwo państwa.

Pytania testowe:

1. Suwerenność:
 - a) ma wyłącznie wewnętrzny charakter
 - b) ma wyłącznie zewnętrzny charakter
 - c) ma zarówno wewnętrzny jak i zewnętrzny charakter**
2. Państwo jest organizacją:
 - a) apolityczną
 - b) suwerenną**
 - c) partyjną

Repetitorium T 7 :

Cele państwa a ochrona praw jednostki. Konstytucyjne obowiązki jednostki

Cele państwa a ochrona praw jednostki

W doktrynie powstało wiele koncepcji określających miejsce praw jednostki wśród celów państwa. Dwa przeciwstawne poglądy dotyczące tego zagadnienia to podejście uniwersalistyczne (zwane także kolektywnym) i indywidualistyczne. Zgodnie z pierwszym, cele państwa są nadrzędne nad celami i interesami jednostek, dlatego państwo w sposób nieograniczony może nakładać na obywateli wszelkie obowiązki, jeżeli tylko służy to dobru organizacji państwowej. Człowiek jeżeli ma jakiegokolwiek prawa to tylko z woli państwa i w takim zakresie, jaki pozwoli mu lepiej służyć państwu. Podejście indywidualistyczne, to uznanie, iż istnieją tylko cele i interesy jednostki, a państwo ma służyć ich urzeczywistnieniu. Inaczej rzecz ujmując – państwo powołane dla zabezpieczenia interesów jednostek nie może ingerować w sferę praw człowieka.

Wszelkie totalitarne systemy polityczne to realizacja uniwersalistycznej koncepcji stosunku państwa do jednostki. Wszystkie inne rozwiązania prawnoustrojowe, oscylują pomiędzy jednym, a drugim podejściem.

Konstytucyjne obowiązki jednostki

Stosując kryterium podmiotowe, wymienione w Konstytucji obowiązki jednostki można podzielić na dwie grupy:

- obowiązki każdego człowieka znajdującego się we władztwie państwa polskiego,
- obowiązki obywateli polskich.

Do pierwszych zaliczyć należy **obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej** (art. 83). Przestrzeganie prawa jest to świadome zachowywanie się adresatów norm prawnych zgodnie z treścią dyspozycji tych norm w warunkach określonych w ich hipotezach. Obowiązek ten zgodnie, z powszechnie przyjmowanymi zasadami kultury prawnej (*ignorantia iuris neminem excusat, ignorantia iuris nocet, itp.*), jest niezależny od tego czy prawo jest znane adresatowi.

Kolejny obowiązek z tej grupy to **obowiązek ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych** w tym podatków, określonych w ustawach (art. 84). Jest to obowiązek bez wypełniania, którego Państwo nie mogłoby realizować swoich podstawowych funkcji.

Do wszystkich adresowany jest również **obowiązek dbałości o stan środowiska** połączony z zasadą odpowiedzialności za spowodowane przez siebie jego pogorszenie (art. 86).

Wyłącznie na obywatelach ciąży **obowiązek wierności Rzeczypospolitej oraz troski o dobro wspólne** (art. 82). Minimalny wymiar obowiązku wierności, to niepodejmowanie działań, mogących przynieść szkodę państwu, które zgodnie z art. 1 Konstytucji stanowi dobro wspólne wszystkich obywateli.

Obowiązkiem obywatela jest również **obrona ojczyzny, co wiąże się z obowiązkiem służby wojskowej lub służby zastępczej** (art. 85). Obowiązująca Konstytucja wprost przewiduje możliwość odbycia zamiast służby wojskowej, służby zastępczej w przypadku tzw. konfliktu sumienia, czyli sytuacji, gdy przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne nie pozwalają obywatelowi na odbywanie służby wojskowej.

Pytanie problemowe:

Konstytucyjne obowiązki polskich obywateli

Pytania testowe:

1. Ochrona środowiska jest obowiązkiem:

- a) wszystkich
- b) każdego obywatela
- c) **władz publicznych**

2. Wierność RP oraz troska o dobro wspólne jest obowiązkiem:

- a) **każdego obywatela polskiego**
- b) każdego pełnoletniego obywatela polskiego
- c) każdego, kto przebywa na terytorium RP.

Temat 8:

Hierarchizacja wartości w stanach nadzwyczajnych

Konstytucjonalizacja instytucji stanu nadzwyczajnego prowadzi do hierarchizacji wartości konstytucyjnych. Sens wprowadzenia stanu nadzwyczajnego „polega na tym, że dla ratowania dobra nadrzędnego poświęca się inne dobro”. W tym rozumieniu dobra traktowane są jako korelaty wartości w świecie realiów— dobra to „rzeczy wartościowe”. Przez wartości rozumie się także „przekonania o pożądanym stanie docelowym, które kierują wyborami człowieka (podejmowaniem decyzji), a także ocenę zachowań i zdarzeń.

Stan nadzwyczajny zmusza do weryfikacji deklaracji ustrojodawcy zobowiązujących do realizowania określonych wartości. Wymaga bardziej szczegółowego wskazania preferencji, gradacji celów organizacji państwowej. Przepisy dotyczące instytucji stanu nadzwyczajnego z jednej strony wskazują wartości i odpowiadające im dobra, które przy jej pomocy są chronione, z drugiej strony, jeżeli ustrojodawca określi granice tej ochrony, tym samym wskaże wartości najcenniejsze z cennych — te, których naruszenia nie usprawiedliwia.

I. Instytucja stanu nadzwyczajnego służy ochronie państwa i jego obywateli. Chroni istnienie państwa, funkcjonowanie jego instytucji ustrojowych oraz szeroko rozumiane bezpieczeństwo obywateli. W demokratycznym państwie, pomimo występujących pomiędzy nimi licznych konfliktów i kolizji, są to wartości integralnie powiązane i wzajemnie się warunkujące.

a) Stan nadzwyczajny służy ochronie suwerenności państwa. Przede wszystkim „suwerenności terytorialnej”, która zawiera się w pojęciu „suwerenności zewnętrznej”, czyli przeciwdziałaniu naruszaniu jego integralności terytorialnej oraz ochronie „suwerenności wewnętrznej”, to znaczy zdolności utrzymania ładu wewnątrz państwa. Zastosowanie go winno mieć miejsce wówczas, gdy te właśnie dobra są zagrożone.

b) Stan nadzwyczajny chroni bezpieczeństwo jednostki ale tylko wówczas, gdy zagrożenie ma charakter masowy i obejmuje wielu ludzi. Zagrożenie bezpieczeństwa obywateli, by było powodem wprowadzenia stanu nadzwyczajnego, musi mieć w zasadzie charakter zbiorowych aktów przemocy wymierzonych przeciwko życiu, zdrowiu lub mieniu obywateli i – jak w przypadku każdego zagrożenia — nie dających się zwalczyć normalnymi środkami prawnymi, służącymi np. walce z przestępczością w normalnej sytuacji społecznej.

II. Ochrona przy pomocy stanu nadzwyczajnego wartości dla ustrojodawcy najcenniejszych niekiedy odbywa się kosztem innych, mniej cennych, ale także gwarantowanych konstytucyjnie. Władze państwowe godzą się z tym już w momencie, gdy uchwalane są

przepisy prawa dopuszczające taką możliwość. Mimo że realne konflikty wartości powstają dopiero w momencie wystąpienia zagrożenia, to już na etapie tworzenia prawa o stanach nadzwyczajnych ustawodawca dokonuje swoistego hierarchizowania wartości.

a) Wartościami, które ustawodawca konstytucyjny zwykle gotów jest poświęcić dla ratowania suwerenności państwa oraz bezpieczeństwa obywateli są wolności i prawa człowieka oraz demokratyczne mechanizmy sprawowania władzy. W obu przypadkach wyznacza on granice, poza które, nawet dla ratowania dóbr najcenniejszych, wychodzić nie można.

b) Ustrojodawca konstruuje pewne instytucje konstytucyjne, czyli konkretne relacje między rozmaitymi podmiotami, takie lub inne rozłożenie praw i obowiązków w ramach konstytucyjnie powoływanych do życia stosunków prawnych, wyraźnie określone aspekty sytuacji obywatela itd. Powstaje pewien ład instytucjonalny oparty na określonych wartościach instytucjonalnych.

Wskutek wprowadzenia stanu nadzwyczajnego „normalny” ład instytucjonalny zostaje zastąpiony ładem „szczególnym”, ładem niezbędnym dla ratowania wartości chronionych przy pomocy stanu nadzwyczajnego. Prawodawca, dopuszczając taką możliwość, niekiedy musi naruszyć wartości, którymi kierował się, budując instytucje konstytucyjne na czas wolny od szczególnych zagrożeń. Henryk Apolinary Konn, charakteryzując w 1909 r. „nadzwyczajne postaci ochrony porządku państwowego”, wyodrębnił trzy środki, które tej ochronie służą, uznając je za wspólne dla tego typu rozwiązań w różnych współczesnych mu państwach. Jego zdaniem „objawiają” się one: „1) w zawieszeniu funkcyi pewnych aktów prawodawczych, gwarantujących wolność obywatelską, 2) w przekazaniu ogólnych funkcyi administracji władzy wojennej, 3) w zastąpieniu sądów ogólnych przez sądy wojenne”¹. Zasadniczo rzecz ujmując jest to i dzisiaj aktualna, chociaż nie pełna, charakterystyka instytucji stanu nadzwyczajnego. Zmiany instytucjonalne dotyczą bowiem nie tylko kontroli nad wojskiem oraz władzy sądowniczej, ale głębiej sięgają w mechanizm sprawowania władzy.

Pierwszeństwo władz cywilnych w strukturze władzy było jedną z naczelných zasad organizacji państwa rzymskiego. Zasada ta zachowała swą ważność przez wieki. Współcześnie stanowi kanon państwa demokratycznego. W systemie demokratycznym władza znajduje się pod kontrolą polityków cywilnych na każdym poziomie i we wszystkich okolicznościach — czy to wojny, czy pokoju. Wyjątkiem jest właśnie stan nadzwyczajny, kiedy to niektóre dziedziny działalności państwa zostają okresowo wyłączone spod kontroli cywilnej.

1

Schemat organizacyjny współczesnego państwa jest czymś niezwykle skomplikowanym. Nie tylko demokracje, ale i państwa niedemokratyczne są bardzo złożonymi strukturami władzy. Konstytucyjny sposób powoływania organów państwowych, wyznaczenie im odpowiednich reguł działania jest określoną wartością instytucjonalną, środkiem do realizowania interesów rządzących.

Niekiedy środki zgodne z demokratycznymi procedurami nie są w stanie obronić podstawowych uprawnień i interesów suwerena, pozostaje wówczas tylko powierzyć ich ochronę urzędnikom nie podlegającym demokratycznej kontroli. Jest to jeden z mechanizmów działania stanu nadzwyczajnego.

Spośród wszystkich procedur największe znaczenie dla demokracji, ale także dla państw niedemokratycznych, mają procedury obsadzania stanowisk w wyborach powszechnych. W demokracjach przesądzają one o politycznym przywództwie, w państwach socjalistycznych są instrumentem rządzenia partii komunistycznej, a w systemach autorytarnych potwierdzają polityczne stosunki władzy.

Nieprzeprowadzanie wyborów w czasie trwania stanu nadzwyczajnego może wynikać z braku technicznych możliwości ich zorganizowania albo z obawy o pełną swobodę wyrażania woli przez wyborców.

Pytanie problemowe

Na czym polega szczególna hierarchizacja wartości przez instytucję stanu nadzwyczajnego?

Pytania testowe

1. ***Wartościami, które ustawodawca konstytucyjny zwykle gotów jest poświęcić dla ratowania dóbr dla najbardziej cennych są:***
 - a. **wolności i prawa człowieka oraz demokratyczne mechanizmy sprawowania władzy.**
 - b. suwerenność państwa
 - c. bezpieczeństwo obywateli
2. ***Ochronie suwerenności terytorialnej państwa służy zwykle przede wszystkim:***
 - a) stan klęski żywiołowej
 - b) **stan wojenny**
 - c) stan wyjątkowy

Autorem tego opracowania jest dr Małgorzata Babula

Temat. 9:

Prawa człowieka a współczesne kultury prawne – zagadnienia wybrane.

Religie towarzyszące istnieniu określonych kultur prawnych wiążą się z pewną symboliką. Ta materializuje się tak w postaci przedmiotów, zwyczajów, jak i strojów. Do pierwszej kategorii zaliczyć można np. menorę, wisiorki z krzyżem, czy kupowane namiętne przez wakacyjnych turystów 'oko proroka'. Często mogą mieć one niematerializowaną postać, np. nadruk gwiazdy Dawida. Do rangi tych drugich można zaliczyć także wykonywanie znaku krzyża gdy mija się Kościół, jak i bar- oraz batmicwę. Ale charakter symboliczny pełnią także elementy garderoby (turban, hidżab, burka, kipa). Dla laika w danej religii lub dla osób niewierzących, znaczenie poszczególnych emblematów czy też atrybutów nie jest w pełni zrozumiałe, albowiem najczęściej oderwane jest tak od historycznego jak i kulturowego kontekstu. Tymczasem, tak jak w polskiej tradycji wiesza się nad drzwiami krzyż (także w miejscach publicznych/państwowych), tak w innych krajach poszczególne znaki symbolizują przynależność do konkretnej religii.

Współczesny świat, w wielu przypadkach tworzony przez społeczeństwa tzw. multi-kulti, musi zrównoważyć ten splot różnorodności. Wymaga to tak tolerancji (a zatem czynnika bardzo zindywidualizowanego), jak i wiedzy (znajomości danych kultur/religii). Prawo jest materią, która musi sprostać wymaganiom świata. Ten jednak znacznie wyprzedza porządek normatywny w tempie zachodzących zmian. Dlatego „epatowanie” przynależnością do określonej religii, „obnoszenie” się z atrybutami właściwymi poszczególnym wyznaniom może nastęrczać sytuacji niejednoznacznych prawnie. Prawo i religia w wielu przypadkach przenikają się. O ile w kulturach prawnych, w których wyznacznikiem norm prawnych jest religia, regulacje prawne (sic!) są efektywniejsze w odniesieniu do materii religijnych; w krajach tzw. nie wyznaniowych, często jest to czynnik zapalny do ścierania się osób wierzących, z niewierzącymi o to na ile kwestie religijne powinny przenikać do życia codziennego. W Polsce takim zapalnikiem może być krzyż wiszący nad drzwiami w miejscach należących do administracji państwowej (a zatem *de facto* miejscach świeckich), o tyle w innych kulturach prawnych/religiach krzyż zmienia się np. w burkę islamskich kobiet, czy turban noszony tradycyjnie przez Sikhów, stanowiących odłam hinduizmu. Wiele niejednoznacznych praktycznie aspektów wyznawania danej wiary znalazło swoje rozstrzygnięcia na wokandach (tak sądów krajowych, jak i ponadnarodowych).

Wybrane zagadnienia: śmierć

Niezależnie od religii, tradycji i kultury prawnej – śmierć jest elementem wspólnym dla każdego. Różne są natomiast optyki na rozumowanie śmierci, chociaż i tu można znaleźć mianownik wspólny; w każdej z koncepcji kultur prawnych śmierci towarzyszy aspekt pozaziemski. Czy to będzie Walhalla, czy cokolwiek innego – człowiek miał spotkać na swej drodze bogów/boga i prowadzić życie wieczne.

Różnice w koncepcji czym jest śmierć (końcem czy początkiem) towarzyszą także odmiennym zwyczajom związanym z pochówkiem. Zagadnień dotyczących kulturowego postrzegania śmierci jest bardzo dużo; poczynając od godności, do tabuizacji śmierci. Zmienna była także optyka na samą śmierć. Jak pisze Michael Kerrigan, „w każdej kulturze umiera się trochę inaczej”¹. I chociaż zawsze śmierci ma towarzyszyć coś lepszego niż ziemski padół, niemalże nieustannie współistnieje z lękiem. W sposób szczególny na śmierć zapatrywali się Wikingowie, wg których Odyn stworzył świat wewnątrz oraz wokół ciała (w sensie zwłok) Ymira. Już na etapie tworzenia czegoś nowego, sagi wikińskie osadzone były wokół śmierci. Zapewne dlatego, Wikingowie nie bali się śmierci, albowiem wiedzieli, że czeka na nich miejsce w Walhalli – potężnej sali, w której trwała nieustająca fiesta. Według innych kultur, życie po śmierci jest kontynuacją doczesnej egzystencji i dlatego zmarłych chowano z najważniejszymi przedmiotami, które uznawano za niezbędne. Same obrządku pogrzebowe dużo mówiły także o kwestii pozycji kobiety w społeczeństwie. Wojowniczkę w niektórych kulturach (np. u Wikingów, ale też np. u starożytnych Egipcjan) doczekiwały się obrzędów pogrzebowych takich jak największy i najznamienitszy wodzowie. Można zatem powiedzieć, że śmierć zawsze była czymś na modłę podróży.

W koncepcji śmierci doskonale widać, jak przenikały się poszczególne kultury, np. chrześcijańska eschatologia czerpie z zaratustrianizmu. Ale też ukazać można zdecydowane różnice w postrzeganiu niektórych elementów, np. bizantyjski koncept na piekło wiązał się z umieszczaniem dusz w klatkach, podczas gdy chrześcijańska wizja piekła bliższa jest całkowitemu bezładowi, chaosowi. W innych przypadkach można powiedzieć o przenikaniu się pewnych porządków, np. Zaratustrianie zrezygnowali z wień milczenia, które pozostawały w sprzeczności z islamskim kultem nienaruszalności ciała.

Wybrane zagadnienia: kara śmierci

Do 2018 roku kościół katolicki dopuszczał stosowanie kary śmierci, ale z uwzględnieniem surowych kryteriów wyrażonych w Katechizmie (art. 2267). W 2018 roku papież Franciszek zmienił treść tego artykułu, który obecnie brzmi: „kara śmierci jest niedopuszczalna, ponieważ jest zamachem na nienaruszalność i godność osoby ludzkiej”. Warto nadmienić, że przed tą zmianą, w polskim porządku prawnym i tak przepis 2267 pozostawał martwy, albowiem kara śmierci została usunięta z katalogu kar ujętych w kodeksie karnym jeszcze w ubiegłym wieku.

Nieco inaczej wygląda kwestia kary śmierci w buddyzmie. Ten, podobnie jak hinduizm, stoi w kontrze do kary śmierci – ale dopuszcza jej stosowanie w dwóch przypadkach. Po pierwsze możliwe jest zabijanie wroga w czasie wojny, a po drugie można zabić zbrodniarza, przy czym tutaj wskazana jest już konkretna metoda pozbawienia ich życia. Następuje to poprzez łamanie słońcem. Z historii znane są tortury w postaci łamania kołem, i ta tradycja azjatycka w gruncie rzeczy sprowadza się do tych samych działań, li tylko, że karę wymierza się przy wykorzystaniu zwierzęcia. Wynika to po trosze z pozycji słonia w indyjskich społecznościach – cieszy się tam estymą, a historycznie posiadaczami słoni były rodziny królewskie, zatem słoń był też przykładem na pokazanie swojej dominacji.

¹ M. Kerrigan, *Historia śmierci. Zwyczaje i rytuały pogrzebowe od starożytności do czasów współczesnych*, Warszawa 2016, s. 20.

Judaizm również dopuszcza karę śmierci, jakkolwiek tylko w dwóch okolicznościach, i tylko gdy wystąpią one łącznie. Ponieważ judaistyczny koncept na życie stanowi o jego najwyższej wartości, toteż karę śmierci można zastosować tylko wobec kogoś, kto dokonał morderstwa (podług analogii, że skoro sam nie uszanował świętości życia, to nie jest również godzien aby żyć) ale tylko wówczas, gdy nie podlega żadnej wątpliwości świadomość sprawcy co do popełnianego czynu oraz gdy są na to dwaj świadkowie. I chociaż na przestrzeni dziejów ferowanie wyroków śmierci kształtowało się różnie, współcześnie – tzn. licząc od 1948 roku, gdy powstało państwo Izrael – nie jest ona przeprowadzana. Znany jest tylko jeden przypadek kary śmierci, której poddany został Adolf Eichmann w 1962 roku.

Wybrane zagadnienia: bacza pusz

Zajmując się zjawiskiem/tradycją *bacza pusz* zajmujemy się ponownie pozycją kobiet – tym razem współrzędne geograficzne prowadzą nas do Afganistanu. W kulturze afgańskiej kobieta jest zdecydowanie niżej zhierarchizowana względem pozycji mężczyzn. W konserwatywnych środowiskach mężczyźni są postrzegani jako mądrzejsi, lepsi od kobiet i posiadanie męskiego potomka wiąże się z nobilitacją społeczną. Z przychodzących na świat córek nikt się nie cieszy, albowiem stanowią tylko dodatkowe obciążenie dla rodziny.

Fenomen *bacza pusz* w jakimś aspekcie polega na tym, że tradycja ta nie występuje tylko w rodzinach z małych miejscowości, rodzinach mniej wykształconych – o niższej pozycji społeczno-ekonomicznej. *Bacza pusz* to zjawisko, która wkracza również „na salony”. Kobieta, która nie urodzi męskiego potomka nie jest traktowana jako pełnowartościowa – tak w domu, jak i w pracy. W środowisku zawodowym trudniej jest się kobiecie realizować – nie jest traktowana jako kompetentny pracownik. Z tego powodu, niektóre z Afganek decydują się – przy oczywistym braku syna, a posiadaniu wyłącznie córek – jedno ze swoich dzieci przetransformować w chłopca. *Bacza pusz* (z j. dari oznacza „przebrana za chłopca”) nosi zatem krótkie włosy, męskie imię i szaty. W ten sposób podnosi status społeczny rodziny. Ta przemiana następuje przy ogólnym, acz cichym aplauzie społeczeństwa; dzieje się tak jakby dziecko od początku było płci męskiej. Bycie *bacza pusz* to również nobilitacja dla samych dzieci. Gwarantuje bowiem korzystanie ze wszystkich przywilejów dzieciństwa, np. z możliwości jazdy na rowerze czy deskorolki, które zastrzeżone są tylko dla chłopców; ale także z możliwości pełnej edukacji (również bardzo limitowanej względem dziewczynek), mogą głośno się śmiać, patrzeć rozmówcy w oczy. Zdarza się również, że rodzice decydują się na „zrobienie” z córki *bacza pusz* albowiem wierzą, że to przyniesie im w przyszłości męskiego potomka.

Pozorność nieszkodliwości *bacza pusz* jest bardzo duża. W praktyce bardzo podkreśla ono patriariat afgańskiej kultury. Ale niesie za sobą również dylematy moralne. *Bacza pusz* można być tylko do momentu, w którym udaje się ukryć, że dziecko jest dziewczynką. W okresie dojrzewania następuje ponowna transformacja i z *bacza pusz* powstaje dziewczynka. Z całym spektrum ograniczeń praw i wolności, które właściwe jest światu afgańskich kobiet. Wraz z powrotem do wizualnego odpowiednika swojej płci, dziewczynce odbiera się wszystkie przywileje, z których dotychczas korzystała.

Pytanie problemowe:

Scharakteryzuj krótko kulturowe aspekty kary śmierci.

Pytania testowe:**1. Łamanie słońcem:**

- a) To sposób na przeprowadzenie kary śmierci w judaizmie
- b) To sposób na przeprowadzenie kary śmierci w buddyzmie
- c) To wikingiński rytuał właściwy karze śmierci

2. Bacza pusz:

- a) Polega na specjalnym rytuale chrzcin
- b) To specjalny rytuał związany z zaślubinami
- c) Polega na ubieraniu i czesaniu dziewczynek tak aby uchodziły za chłopców

Literatura:

- 1. M. Kerrigan, *Historia śmierci. Zwyczaje i rytuały pogrzebowe od starożytności do czasów współczesnych*, Warszawa 2016.
- 2. D. Majuk, *Pochówek od starożytności do średniowiecza*;
<http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/pochowek-od-starozytosci-do-sredniowiecza/>
- 3. J. Nordberg; *Chłopczyce z Kabulu. Za kulisami buntu obyczajowego w Afganistanie*; Wołowiec 2015.
- 4. T. Orchowski, *Prześladowane. O reportażu „Chłopczyce z Kabulu” Jenny Nordberg*;
<https://kulturaliberalna.pl/2015/05/26/recenzja-jenny-nordberg-chlopczyce-z-kabulu/>
- 5. *Afgańskie dziewczyny uczą się jeździć na deskorolce w środku strefy działań wojennych*;
<http://codziennikfeministyczny.pl/afganskie-dziewczyny-ucza-sie-jazdy-na-deskorolce-w-srodku-strefy-dzialan-wojennych/>
- 6. Centrum prasowe PAP, *I wszystko jasne! Kara śmierci jest niedopuszczalna w Kościele katolickim, Papież zmienił zapis w Katechizmie Kościoła katolickiego*, <https://telewizjarepublika.pl/i-wszystko-jasne-kara-smierci-jest-niedopuszczalna-w-kosciele-katolickim-papiez-zmienil-zapis-w-katechizmie-kosciola-katolickiego,68447.html>
- 7. Elbląska Gazeta Internetowa, *Kara śmierci. Wczoraj i dziś*, <https://www.portel.pl/spoleczenstwo/kara-smierci-wczoraj-i-dzis/32173>
- 8. Gmina Wyznaniowa Żydowska w Poznaniu, *Judaizm wobec kary śmierci*, <http://poznan.jewish.org.pl/index.php/judaizmcom/Judaizm-wobec-kary-smierci.html>
- 9. https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%81amanie_s%C5%82oniem

Autorem tego opracowania jest dr Małgorzata Babula

Temat 10.

Wolność zgromadzeń i wolność zrzeszania się.

** Na potrzeby Repetytorium wykorzystano fragmenty artykułu opublikowanego w:

K. Spryszak, J. Jaskiernia, *Nowe wyzwania i rozwiązania w polskim systemie ochrony praw człowieka. Tom 4*; Warszawa 2018; „Wolność zgromadzeń i zrzeszania się cudzoziemców w świetle związania Polski postanowieniami Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności”;

** Całe teksty artykułów umieszczono w Repetytorium jako materiały dodatkowe

Wolność zgromadzeń - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wprost, iż: „każdemu zapewnia się wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich. Ograniczenie tej wolności może określać ustawa”¹. W praktyce dopuszczalne jest użycie przemocy przez manifestację o charakterze pokojowym, jeżeli służy to obronie koniecznej². Ponadto wskazuje również, iż „każdemu zapewnia się wolność zrzeszania się”³. Związanie Polski postanowieniami Europejskiej Konwencji Praw Człowieka nakazuje konfrontację normy konstytucyjnej z przepisem EKPC regulującym kwestię zrzeszania się jednostek. Prawo zrzeszania się zostało uregulowane przez EKPC, ale w odniesieniu do obywateli Państwa-Strony Konwencji, i stanowi, iż „każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się oraz do swobodnego stowarzyszania się, włącznie z prawem tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów. Wykonywanie tych praw nie może podlegać innym ograniczeniom niż te, które określa ustawa i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwu, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób”⁴. Dodatkowo Konwencja zastrzega, iż prawa i wolności zagwarantowane w niej, powinny być respektowane niezależnie od płci, rasy, koloru skóry, języka, religii, przekonań politycznych i innych, pochodzenia narodowego lub społecznego, przynależności do mniejszości narodowej, majątku, urodzenia bądź z jakichkolwiek innych przyczyn⁵.

Z samej swej natury wolność zgromadzeń odgrywa istotną rolę, szczególnie w państwach o ustroju demokratycznym. Pomaga nie tylko budować społeczeństwo obywatelskie, ale daje również możliwość prezentacji poglądów, co przekłada się wprost na prowadzenie otwartej dyskusji społecznej⁶. Trybunał Konstytucyjny wskazał na rolę jaką w demokratycznym państwie prawnym odgrywa możliwość organizowania i uczestniczenia w zgromadzeniach. Zdaniem Trybunału prawo to stanowi jeden z istotnych elementów współczesnego standardu państwa demokratycznego w sferze podstawowych praw i wolności obywatelskich i to na państwie spoczywa obowiązek zapewnienia uczestnikom

¹ Ustawa z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, art. 57; (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 ze zm.).

² W. Studziński, *Wolność zgromadzeń i stowarzyszania się* [w:] *Prawa i wolności I i II generacji*, red. A. Florczak, B. Bolechowa, Toruń 2006, s. 188.

³ Art. 58 ust. 1 Konstytucji RP.

⁴ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 roku; (Dz. U. z 1997 r., Nr 38, poz. 167), art. 11 ust. 1 i 2.

⁵ Ibidem, art. 14.

⁶ W. Studziński, *Wolność zgromadzeń i stowarzyszania się*, [w:] red. A. Florczak, B. Bolechow, *Prawa i wolności I i II generacji*, Toruń 2006, s. 179.

zgromadzenia prawa do uzewnętrzniania swoich przekonań⁷. Już we wcześniejszych swoich orzeczeniach Trybunał stanął na stanowisku, że wolność zgromadzeń jest nie tylko gwarantem autonomii jednostki oraz demokratycznego ustroju państwa, ale także pozwala chronić mniejszości. Podkreślił również, że zgromadzenie stanowi szczególny sposób wyrażania poglądów (umożliwiając krytykę i protest) oraz oddziaływania na proces polityczny⁸. Sama natura prawa negatywnego (jakim jest wolność zgromadzeń) wymusza na państwie obowiązek powstrzymania się od działania, które dany podmiot podejmuje w ramach realizacji przysługującego mu prawa. Co za tym idzie, nie jest możliwe utrudnianie przeprowadzenia zgromadzenia w takim zakresie, w jakim naruszałoby to międzynarodowe standardy takiej ingerencji⁹. W praktyce wspomniane naruszenie sprowadza się do uniemożliwienia zgromadzenia lub do zakłócenia jego toku (zarówno bezpośrednio, jak i przez osoby trzecie)¹⁰.

Ustawa z dnia 24 lipca 2015 roku - Prawo o zgromadzeniach, odwołuje się *per analogiem* do konstytucyjnego ograniczenia, stanowiąc, iż w zgromadzeniu nie mogą wziąć udziału osoby posiadające przy sobie broń, materiały wybuchowe, wyroby pirotechniczne lub inne niebezpieczne materiały lub narzędzia oraz nie mogą być one organizowane przez osoby nieposiadające pełnej zdolności do czynności prawnych¹¹. Po stronie organu gminy pozostawiono zaś kompetencję zakazu przeprowadzenia zgromadzenia publicznego w sytuacji, gdy jego cel lub odbycie sprzeciwiają się prawu o zgromadzeniach lub naruszają przepisy ustaw karnych oraz gdy zgromadzenie może zagrażać życiu zdrowiu ludzi albo mieniu w znacznych rozmiarach¹².

Zrzeszanie się - Wolność zrzeszania się umieszczono w Konstytucji w sposób rozproszony. Przepisy normujące wolność zrzeszania się można bowiem znaleźć zarówno w rozdziale dedykowanym wolnościom i prawom politycznym, ale także w części poświęconej zasadom naczelnym (Rozdział I Konstytucji RP), przez co wolność ta obejmuje również formy zrzeszania się, które nie mają charakteru politycznego¹³. *Zrzeszanie się* to pojęcie wieloskładnikowe, które tworzą takie komponenty jak: wolność tworzenia zrzeszeń i swoboda ich działalności, wolność przystępowania do zrzeszeń oraz występowania z nich i prawo do swobodnego decydowania przez członków zrzeszeń o czasie ich funkcjonowania¹⁴.

Natomiast z przepisów Konstytucji RP wynika, że samo *zrzeszanie się* może być realizowane w drodze zakładania/przystępowania do takich struktur jak partie polityczne, stowarzyszenia, fundacje i związki zawodowe. Wolność zrzeszania się (w tym

⁷ Wyrok TK z 16 marca 2017 r., sygn. akt Kp 1/17; <http://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/wyroki/art/9621-prawo-o-zgromadzeniach/>; dostęp: 5.04.2017.

⁸ Wyrok TK z 18 stycznia 2006 r., sygn. akt K 21/05; <http://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/wyroki/art/5179-zezwolenie-na-zorganizowanie-zgromadzenia/>; dostęp: 5.04.2017.

⁹ B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka ...* op. cit., s. 404.

¹⁰ Ibidem, s. 406.

¹¹ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. - Prawo o zgromadzeniach; art. 4 ust. 1 i 2; (Dz. U. 2015 poz. 1485 ze zm.). Analogiczny zakaz przewidują przepisy art. 52 Ustawy z dnia 20 maja 1971 r. - Kodeks wykroczeń; (Dz. U. 1971 Nr 12, poz. 114 ze zm.).

¹² Art. 8 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy - Prawo o zgromadzeniach.

¹³ Patrz: P. Kuczman, *Wolność zrzeszania się*, http://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/52930/19_Pawel_Kuczman.pdf; str. 319; dostęp: 5.04.2017 oraz M. Chmaj, *Wolność zrzeszania się* [w]: red. M. Chmaj, W. Orłowski, W. Skrzydło, Z. Witkowski, A. Wróbel, *Konstytucyjne wolności i prawa w Polsce. Tom III. Wolności i prawa polityczne*, Kraków 2002, s. 58.

¹⁴ M. Kazimierczuk, *Wolność zrzeszania się w związki zawodowe w systemie Rady Europy* [w]: *Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne*, Olsztyn 2015, nr 6, s. 115.

cudzoziemców) poza ogólną zasadą wyrażoną w art. 58, jest przedmiotem regulacji również innych przepisów konstytucyjnych, gwarantujących m.in.:

- wolność tworzenia i działania partii politycznych, które działają zgodnie z zasadą dobrowolności i równości obywateli polskich w celu wpływania metodami demokratycznymi na kształtowanie polityki państwa¹⁵;
- wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich i innych dobrowolnych zrzeszeń i fundacji¹⁶;
- wolność zrzeszania się w związkach zawodowych, organizacjach społeczno-zawodowych rolników oraz organizacjach pracodawców¹⁷.

Zgodnie z Konstytucją RP zrzeszanie się podlega ograniczeniu i nie może pozostawać w sprzeczności z Konstytucją lub ustawą. Z tego samego artykułu wynika również, że zrzeszenia dzielą się na takie, które podlegają sądowej rejestracji oraz takie, które są wolne od tego wymogu¹⁸.

Pytanie problemowe:

Q: Wolność zrzeszania a wolność zgromadzeń.

Pytania testowe:

- 1. Prawo do rzetelnego procesu sądowego należy do praw i wolności o charakterze:**
 - a) Ekonomicznym, socjalnym i kulturalnym
 - b) Politycznym
 - c) Osobistym
- 2. Zaznacz twierdzenie fałszywe:**
 - a) Dane wrażliwe podlegają co do zasady zakazowi przetwarzania
 - b) Przetwarzanie danych osobowych obejmuje również usuwanie tych danych
 - c) Osoby publiczne korzystają z prawa do prywatności na takiej samej zasadzie jak osoby niepełniące funkcji publicznych

¹⁵ Art. 11 ust. 1 Konstytucji RP.

¹⁶ Ibidem, art. 12.

¹⁷ Ibidem, art. 59.

¹⁸ Art. 58 ust. 3 Konstytucji RP.

Szerzej: M. Kazimierzczuk, *Wolność zrzeszania się jako element społeczeństwa obywatelskiego*, Studia Prawnoustrojowe nr 28, 21-34, 2015, s. 21-34.

Autorem tego opracowania jest dr Małgorzata Babula

Temat 11.

Europejski Trybunał Praw Człowieka.

Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC) powołany został do życia przepisami **Europejskiej Konwencji Praw Człowieka**. Konwencję przyjęto w roku 1950, a w życie weszła w roku 1953. Państw-stron konwencji jest 47 (przekłada się to wprost na liczbę sędziów w ETPC). Owe 47 państw to wszystkie kraje członkowskie Rady Europy, ale Trybunał nie jest organem RE (!), chociaż zalicza się go do systemu ochrony praw człowieka w ramach RE. Polska ratyfikowała konwencję w roku 1993. Konwencja¹ w głównej mierze chroni prawa obywatelskie i polityczne, ale – chociaż w węższym zakresie – reguluje również przestrzeń społeczną (np. prawo do edukacji).

ETPC ma siedzibę we Francji, w Strasbourgu. Struktura i forma ETPC zmieniała się wraz z Protokołami Dodatkowymi do EKPC. Zasadnicze zmiany należy zawęzić do kilku tylko protokołów, które mają kluczowe znaczenie dla obecnego charakteru ETPC:

- Protokół 11 z 1998 roku; zastąpił wcześniejsze protokoły dotyczące postępowania przed Trybunałem (nr2, nr3, nr5, nr8, nr9 i nr10); zreformował trybunał likwidując jeden z dotychczasowych jego organów. Przed protokołem 11 (zatem w okresie 1950-1998) struktura obejmowała funkcjonowanie zarówno Komisji Praw Człowieka jak i Trybunału Praw Człowieka. Protokół 11 zniósł Komisję i pozostawił tylko (E)TPC zmieniając niektóre zasady jego funkcjonowania. Przed Protokołem 11 ETPC miał charakter sesyjny, a wraz z likwidacją Komisji trybunał zyskał charakter stały. Protokół zmieniał również kadencyjność i elekcyjność w ramach trybunału. Ponieważ wprowadzone zmiany nie były efektywne, niezbędne było dalsze zreformowanie ETPC, które zmaterializowało się wraz z Protokołem nr 14;

- Protokół nr 14; przyjęty w 2004 roku, ale w życie wszedł w roku 2010. Wraz z jego wejściem w życie wydłużono kadencję sędziów z 6 do 9 lat; umożliwiono odrzucenie skarg w drodze decyzji jednego sędziego (dotyczy to skarg w sposób oczywisty niedopuszczalnych); poszerzono kompetencje komitetów trzech sędziów o możliwość wydania orzeczenia, jeżeli dane zagadnienie było już wcześniej przedmiotem orzekania przez Trybunał;

- na podstawie przepisów Protokołu 16, ETPCz w 2018 roku uzyskał możliwość wydawania opinii doradczych na prośbę sądów krajowych. Opinie te nie mają charakteru wiążącego. Polska nie związała się tym protokołem (patrz: <https://www.arch-bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/aktualnosci/news,11179,informacje-o-wejsciu-w-zycie-protokolu-nr-16-do.html>)

¹ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_POL.pdf; Pełna nazwa dokumentu: Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

Najbardziej aktualna weryfikacja postanowień EKPC, która ma zastosowanie wobec Polski, nastąpiła protokołem nr 15, mającym następujące założenia:

- **skraca do 4 miesięcy od daty podjęcia ostatecznej decyzji przez organ krajowy czas na wniesienie sprawy do ETPCz.** Ponadto w artykule 35(3)b Konwencji, dotyczącym wymogów dopuszczalności skargi, zrezygnowano, z wprowadzonego Protokołem 14, **zakazu odrzucenia skargi nieujawniającej ‘znaczącego uszczerbku’**, gdy nie została ona należycie rozpoznana przez sąd krajowy. Z kolei w artykule 30 Konwencji, dotyczącym przekazania sprawy do Wielkiej Izby, gdy sprawa dotyczy poważnego zagadnienia prawnego, które w ocenie siedmiu sędziów powinno zostać rozstrzygnięte przez 17 osobowy skład, zrezygnowano z możliwości sprzeciwienia się przekazaniu przez jedną ze stron. **Protokół 15 wprowadził także zmianę w ograniczeniu wiekowym dotyczącym sędziów ETPCz.** Zgodnie z nowym brzmieniem art. 23(2) Konwencji sędzia rozpoczynający kadencję, **nie będzie mógł być starszy niż 65 lat.**

Źródła:

1. B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich granice*, Toruń 2010.
2. J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J.A. Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, Warszawa 2011.
3. <https://www.arch-bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/aktualnosci/news,11179,informacje-o-wejsciu-w-zycie-protokolu-nr-16-do.html>
4. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_POL.pdf

Pytanie problemowe:

Q: Warunki dopuszczalności skargi do ETPC.

Pytania testowe:

1. ETPC:
 - a) Ma siedzibę w Hadze
 - b) Zajmuje się sprawami dotyczącymi skarg na naruszenie Konstytucji RP
 - c) Jest organem sądowym Europejskiej Konwencji Praw Człowieka
2. Postępowanie przed ETPC:
 - a) Skarga może być wniesiona bezpośrednio przez jednostkę
 - b) Do wniesienia skargi niezbędna jest pomoc adwokata lub radcy prawnego
 - c) Istnieje lista adwokatów/radców prawnych uprawnionych do występowania przez ETPC

Autorem tego opracowania jest dr Małgorzata Babula

Temat 12.

System ONZ: organy traktatowe.

ONZ powstało w 1945 roku na mocy Karty Narodów Zjednoczonych. Celem ONZ jest zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego przy współpracy państw i z poszanowaniem praw człowieka. Owe założenia odzwierciedla emblemat symbolizujący ONZ, a umieszczony na fladze organizacji. Przedstawia on glob (rzut z góry na kontynenty) na tle siatki kartograficznej. Okrąg okalają dwie gałęzie z drzewa oliwnego symbolizującego pokój.

W ramach ONZ działają tzw. ciała traktatowe. Nazwa ta wynika z faktu, iż owe organy powołane są do życia na mocy dokumentów. Należą do nich m.in.: Komitet Praw Człowieka; Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych; Komitet Przeciwko Torturom; Komitet Praw Osób Niepełnosprawnych Komitet do spraw Likwidacji Dyskryminacji Rasowej; Komitet do spraw Likwidacji Dyskryminacji Kobiet.

Komitet Praw Człowieka (HRC) jest organem powołanym do życia postanowieniami Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku (data utworzenia), który wszedł w życie w roku 1977 (data ratyfikacji MPPOiP). Polska ów dokument podpisała w roku 1967. Właściwy dla praw I generacji. To pierwszy dokument dedykowany prawom człowieka o tak szerokim (globalnym) zasięgu. Komitet monitoruje przestrzeganie przez państwa-strony postanowień MPPOiP; rozpatruje raporty państw-stron i reaguje w sytuacjach naruszeń. Pakt ten podlegał przez lata aktualizacjom, które dokonywane były poprzez *protokoły fakultatywne* (zwane również zamiennie *dodatkowymi*). Polska przystąpiła do Pierwszego Protokołu Fakultatywnego w roku 1990 i od tego momentu obywatele polscy mogą skargować do HRC. Oznacza to, że wiąże nas indywidualny system skargowy w sytuacji naruszeń naszych praw chronionych MPPOiP. Taki stan prawny stanowi alternatywę dla dochodzenia swoich roszczeń na szczeblu międzynarodowym względem systemu Rady Europy, czyli Europejskiego Trybunału Praw Człowieka¹. Polskę wiąże również Drugi Protokół Fakultatywny w sprawie zniesienia kary śmierci z dnia 15 grudnia 1989 r. (w życie wszedł w roku 1991), który wprowadza zakaz stosowania kary śmierci. Co ciekawe, pomimo tego, że od roku 1989 funkcjonuje w Polsce moratorium na stosowanie kary śmierci, dopiero w 2013 roku rząd polski zdecydował się na ratyfikowanie wzmiankowanego protokołu

¹ Relacje tych dwóch systemów odzwierciedla tabelka załączona w ramach materiałów dodatkowych.

dodatkowego (wraz z analogicznym protokołem 13 właściwym dla ETPC). Komitet składa się z 18 członków powoływanych na 4-letnią kadencję.

Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Ciało traktatowe powołane do życia Międzynarodowym Paktem Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (zwanym Paktem Ekonomicznym). Właściwy dla praw II generacji. Oznacza to, że państwa, w ramach swoich działań zadeklarowały się na osiągnięcie konkretnych celów (np. prawa do godziwych warunków życia, prawa do godziwych warunków pracy i płacy, etc.), a działania w tym zakresie podejmowane są z uwzględnieniem sytuacji gospodarczo-społecznej. Oznacza to, że jego postanowienia nie mają charakteru bezwzględnie wiążącego, a sprowadza się do podejmowania *odpowiednich kroków*. W ramach Komitetu funkcjonuje (od 2013 roku) indywidualny mechanizm skargowy. Natomiast postanowienia Protokołu Fakultatywnego ustanawiającego ową procedurę skargowania nie mają zastosowania wobec Polski, w związku z tym, iż rząd polski nie dokonał ratyfikacji wzmiankowanego protokołu dodatkowego. W zakresie dochodzenia swoich roszczeń na polu społeczno-gospodarczym, obywatele polscy muszą zatem szukać alternatywnych możliwości skargowania. Skład i kadencja: 18 członków na 4 lata.

Komitet Przeciwko Torturom (CAT). Ciało traktatowe (10-osobowe) powołane do życia Konwencją w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania albo karania z 1984 roku (OPCAT). Państwa-strony (podobnie jak w pozostałych przypadkach) zobligowane są do składania raportów z przestrzegania dokumentu. Co ważne, Komitet rozpatruje zarówno skargi indywidualne jak i międzypaństwowe. Polska jest związana procedurami skargowymi od roku 1993. W roku 2004 rząd polski podpisał także Protokół Fakultatywny do Konwencji. W rezultacie tej ratyfikacji funkcjonuje w Polsce, omawiany w poprzednich częściach Repetytorium, Krajowy Mechanizm Prewencji. Od 2008 roku kompetencje w tym zakresie pełni RPO.

OPCAT w artykule 1. definiuje pojęcie *tortur*: "każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą".

Omówienie Komitetu Praw Osób Niepełnosprawnych; Komitetu do spraw Likwidacji Dyskryminacji Rasowej; Komitetu do spraw Likwidacji Dyskryminacji Kobiet oraz innych niewymienionych a funkcjonujących w ramach ONZ Komitetów następuje w drodze materiału dodatkowego, dostępnego dla powyższego tematu.

Opracowano na podstawie:

<https://www.rpo.gov.pl/pl/content/polska-mapa--miedzynarodowych-konwencji-praw-czlowieka>

Pytanie problemowe:

Q: Scharakteryzuj procedurę skargową w ramach HRC.

Pytania testowe:

1. Do roboczych języków ONZ nie należy:
 - a) Arabski
 - b) Chiński
 - c) Niemiecki
2. Międzynarodowy Pakt Gospodarczy, Społeczny i Kulturalny:
 - a) Nazywany jest inaczej Paktem Ekonomicznym
 - b) Wiąże Polskę w zakresie, który umożliwia składanie skarg indywidualnych
 - c) Wszedł w życie w roku 2005

Autorem tego opracowania jest dr Małgorzata Babula

Temat 13:
Prawa człowieka w UE

W ramach UE prawa człowieka chronione są poprzez:

- Agencję Praw Podstawowych;
 - Kartę Praw Podstawowych;
 - Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich;
 - Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE)
- oraz Europejska Karta Socjalna, Eurojust, Europol, Frontex.

Agencja Praw Podstawowych (FRA) utworzona została na mocy rozporządzenia Rady (WE) nr 168/2007; siedzibę ma w Wiedniu. Jest to niezależny organ doradczy, którego celem jest dostarczanie fachowej pomocy i wiedzy odpowiednim instytucjom w procesie wdrażania prawa wspólnotowego. Cel ten jest wyraźnie określony w artykule 2 ww. rozporządzenia. Natomiast zadania Agencji precyzuje artykuł 4; wskazując na m.in.:

- gromadzenie, analizowanie i kolportaż informacji i danych;
- prowadzenie badań naukowych;
- przygotowywanie opinii i wniosków;
- publikowanie corocznych sprawozdań w zakresie praw podstawowych;
- propagowanie działań na rzecz praw podstawowych.

Organami FRA są:

- zarząd, który zapewnia prawidłowe funkcjonowanie Agencji; zajmuje się budżetem i opracowywaniem programu działań;
- rada wykonawcza, która wspiera zarząd;
- komitet naukowy pełniący rolę merytorycznego nadzorcy;
- dyrektor zarządzający Agencją i przygotowujący roczny plan działania FRA.

Mając na uwadze podwaliny dla powstania FRA (patrz: prezentacja), priorytetowymi działaniami Agencji są sprawy rasizmu, ksenofobii, dyskryminacji, odszkodowania dla ofiar, prawa dziecka, prawa migrantów, wizy oraz kontrole granic, a także ochrona danych osobowych.

Karta Praw Podstawowych (KPP); przyjęta na szczycie w Nicei w roku 2000 jako dokument o charakterze *soft law*, moc prawnie wiążącą uzyskała dopiero traktatem z Lizbony (z 2007 roku, wszedł w życie w roku 2009). Celem KPP jest umocnienie konstytucyjnego charakteru traktatów oraz rozszerzenie praw podstawowych a także wzmocnienie ich ochrony. KPP

uwzględniła niektóre prawa, które dotychczas nie korzystały z zabezpieczenia w ramach innych dokumentów. Zaliczyć tu należy m.in.: prawo do dobrej administracji, dostęp do dokumentów, ochronę danych osobowych. W odniesieniu do praw korzystających z uprzedniej ochrony legalnej, w wielu aspektach rozszerzyła tę protekcję (np. w odniesieniu do zawierania małżeństw, do nauki lub skutecznej skargi). Co istotne, KPP nie ustanawia ani nie zmienia zadań UE; precyzuje jedynie formę i zakres tej ochrony. Nie tworzy ona nowych praw, ale jej wyjątkowość wynika m.in. z faktu, że zawiera prawa wszystkich generacji, co czyni ją dokumentem komplementarnym na polu praw człowieka. Względem Polski KPP obowiązuje z pewnymi wyłączeniami. Specyfika KPP polega na tym, iż pozwala ona państwu na związanie się tylko niektórymi jej postanowieniami, z czego skorzystała Polska w ramach tzw. protokołu polsko-brytyjskiego (inaczej Protokół nr 30; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A12008E%2FPRO%2F30>).

Ombudsman; czyli Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich. Zajmuje się sprawami zakwalifikowanymi jako *zła administracja*. Oznacza to, że w praktyce reaguje na naruszenia dobrej administracji, albowiem niewłaściwe działania administracji to jedno z naruszeń praw człowieka. Bada skargi złożone na organy i instytucje UE (z wyłączeniem TSUE). Uprawnione do złożenia skargi są osoby fizyczne i prawne mające miejsce odpowiednio zamieszkania lub siedzibę w państwie członkowskim UE. Skargę można złożyć albo bezpośrednio do Ombudsmana, albo pośrednio przez członka Parlamentu Europejskiego (PE). Rzecznik, po zbadaniu sprawy, może wystosować zalecenia. W przypadku, gdy nie są one respektowane przez daną instytucję, może skierować stosowny raport do PE. Chociaż Ombudsmana wybiera właśnie PE na okres 5 lat z możliwością jednej reelekcji, pozostaje on organem niezależnym. Ze swojej działalności składa roczne sprawozdania do PE. Siedzibą Ombudsmana jest Strasburg.

TSUE; utworzony w roku 1952; siedziba: Luksemburg. Dokonuje wykładni prawa wspólnotowego, tak aby kraje członkowskie w jednakowy sposób interpretowały przepisy dokumentów wspólnotowych. W tym zakresie państwa mogą kierować do TSUE tzw. pytania prawne, których rozstrzygnięcie ma moc wiążącą. Ale to nie jedyny zakres aktywności TSUE. Zajmuje się on bowiem również skargami o stwierdzenie uchybienia, o stwierdzenie nieważności, na bezczynność oraz odwołaniami.

Tworzą go dwa organy: Trybunał Sprawiedliwości i Sąd. TSUE proceduje w języku danego państwa, co jest pewnego rodzaju ewenementem. O ile w ramach UE zasadniczo właściwe są język angielski i francuski, w ramach ONZ mamy 6 języków roboczych (angielski, chiński,

rosyjski, hiszpański, arabski i francuski), TSUE jest instytucją wielojęzyczną. Kwestie związane z organizacją i funkcjonowaniem Trybunału opisane są pod poniższym linkiem:

https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/pl/

Źródła:

1. B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich granice*, Toruń 2010.
2. J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J.A. Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, Warszawa 2011.
3. https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/pl/
4. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A12008E%2FPRO%2F30>).

Pytanie problemowe:

Q: Dobra administracja – geneza i założenia.

Pytania testowe:

1. Sędziów TSUE powołuje się na:
 - a) 4 lata
 - b) 6 lat
 - c) 9 lat
2. Karta Praw Podstawowych UE:
 - a) Została uchwalona 7 grudnia 2009 roku
 - b) Składa się z siedmiu tytułów
 - c) Nie ma mocy prawnie obowiązującej

Autorem tego opracowania jest dr Małgorzata Babula

Temat 14:
Międzynarodowy Trybunał Karny

Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK) to stały międzynarodowy sąd utworzony na mocy Statutu Rzymskiego w roku 1998, który reguluje zasady funkcjonowania trybunału; (<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030780708/O/D20030708.pdf>), ale w praktyce swoje działania rozpoczął w roku 2003.

Siedziba: Haga (Holandia). Kadencja: 9 lat bez możliwości reelekcji. Skład to 18 sędziów (ale nie jest to sztywna wytyczna, albowiem w wymagających tego okolicznościach można ów skład powiększyć). Sądzi sprawców zbrodni wojennych, ludobójstw, zbrodni przeciwko ludzkości oraz zbrodni agresji. O ile pierwsze trzy właściwości rzeczowe realizowane są w praktyce, agresja jest w stanie zawieszenia. W związku z brakiem legalnej definicji czym owa agresja jest w rozumieniu prawa międzynarodowego, MTK nie podejmuje działań w tej materii.

Trybunał może wykonywać swoje funkcje i uprawnienia przewidziane w Statucie Rzymskim na terytorium każdego państwa-strony oraz – na podstawie specjalnej umowy – na terytorium jakiegokolwiek innego państwa. Koniecznością dla zainicjowania działań Trybunału jest wymóg, aby państwo sprawcy oskarżonego o zbrodnię oraz państwo, na którego terytorium ową zbrodnię popełniono, ratyfikowały statut.

Trybunał składa się z następujących organów:

- Prezydium – organ kolegialny złożony z Prezesa i dwóch v-ce prezesów; kadencja 3 lata;	
- Wydział Odwoławczy	} kadencja
9 lat
- Wydział Orzekający	
- Wydział Przygotowawczy	
- Urząd Prokuratora	
- Sekretariat	

Funkcję orzecniczą w ramach wydziału spełniają poszczególne Izby. Legitymowane do wnioskowania do MTK o wszczęcie postępowania są państwa, prokurator MTK oraz Rada Bezpieczeństwa ONZ.

Zgodnie ze Statutem Rzymskim (art. 17), sprawa jest niedopuszczalna, jeżeli:

- sprawa jest przedmiotem postępowania karnego w państwie, do którego jurysdykcji sprawa ta należy, chyba że państwo to nie wyraża woli lub jest niezdolne do rzeczywistego przeprowadzenia postępowania karnego;
- w sprawie było prowadzone postępowanie przygotowawcze w państwie, do którego jurysdykcji sprawa ta należy, i państwo to postanowiło zaniechać wniesienia oskarżenia przeciwko osobie podejrzanej, chyba że decyzja taka została spowodowana brakiem woli lub niezdolnością tego państwa do rzeczywistego ścigania;
- osoba podejrzana została już osądzona z powodu czynu będącego przedmiotem skargi i rozprawa przed Trybunałem jest niedopuszczalna na podstawie artykułu 20 ustęp 3¹;
- waga sprawy nie usprawiedliwia dalszego działania Trybunału.

Oznacza to, że działania podejmuje on jedynie, gdy sądy krajowe nie wszczęły postępowania lub gdy działają w sposób chroniący sprawcę przed odpowiedzialnością karną.

Sędziowie są wybierani spośród osób wyróżniających się wiedzą prawniczą (z zakresu prawa karnego, ale także międzynarodowego i praw człowieka oraz wiedzą specjalistyczną w zależności od rodzaju rozpatrywanej sprawy), o wysokiej moralności oraz znających przynajmniej jeden język roboczy MTK. Kandydaci przedstawiani są przez państwa-strony, a wybór sędziów następuje w tajnym głosowaniu.

Trybunały *ad hoc* - ich specyfika polega na tym, że mają charakter *tymczasowy* (albowiem funkcjonują tylko w okresie prowadzenia czynności, dla których zostały utworzone) oraz *specjalny* (zajmują się wyłącznie konkretnymi sprawami, np. dla byłej Jugosławii, dla Rwandy, dla Sierra Leone). Zasadą jest, że siedziba takiego trybunału nie znajduje się w kraju, w którym miała miejsce zbrodnia. I tak, trybunał ds. zbrodni:

- a) w byłej Jugosławii miał siedzibę w Hadze i powołany został do sprawy zbrodni przeciwko ludzkości i ludobójstwa na terenie byłej Jugosławii po 1991 roku;
- b) w Rwandzie miał siedzibę w Arushy (Tanzania) i obejmował swoją jurysdykcją zbrodnie popełnione w okresie między 1 stycznia a 31 grudnia 1994 r. zarówno w Rwandzie jak i w państwach sąsiedzkich;

¹ Nikt, kto został już osądzony przez inny sąd za czyn opisany w artykule 6, 7 lub 8, nie może być sądzony przez Trybunał za ten sam czyn, chyba że postępowanie przed innym sądem:

- (a) było prowadzone w celu uchronienia danej osoby przed odpowiedzialnością karną za zbrodnie objęte jurysdykcją Trybunału;
- (b) lub (b) nie było prowadzone w sposób niezależny lub bezstronny, stosownie do norm rzetelnego procesu uznanych przez prawo międzynarodowe, a w świetle okoliczności danej sprawy sposób jego prowadzenia wskazuje na brak zamiaru wymierzenia sprawiedliwości tej osobie.

- c) w Sierra Leone; dedykowany zbrodniom popełnionym w Sierra Leone po 30 listopada 1996 roku. Sąd zakończył swoją działalność w 2013 r. (dość szczególne, że jako jedyny miał siedzibę na terenie kraju, w którym popełniono osądzone zbrodnie; siedzibą było Freetown) i został zastąpiony przez Rezydualny Sąd Specjalny dla Sierra Leone (<http://www.rscsl.org/RSCSL-Mandate.html>) z siedzibą w Hadze.

Źródła:

1. B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich granice*, Toruń 2010.
2. J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J.A. Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, Warszawa 2011.
3. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030780708/O/D20030708.pdf>.
4. <http://www.rscsl.org/RSCSL-Mandate.html>.

Pytanie problemowe:

Powstanie, skład oraz zadania MTK.

Pytania testowe:

1. Siedzibą MTK ds. Rwandy została:
 - a) Genewa
 - b) Haga
 - c) Arusha
2. Międzynarodowy Trybunał Karny:
 - a) Ma siedzibę w Genewie
 - b) Składa się z 15 sędziów
 - c) sądzi osoby fizyczne w sprawach najcięższych zbrodni popełnionych po 1. lipca 2002 roku

Autorem tego opracowania jest dr Małgorzata Babula

Temat 15:

Pojęcie i rodzaje dyskryminacji.

Termin **dyskryminacja** pochodzi z języka łacińskiego i oznacza rozróżnianie (*discriminatio*). Nie ma natomiast jednej legalnej definicji dyskryminacji. O ile potrafimy wskazać; a zatem zdefiniować; na czym polega dyskryminacja ze względu na określone kryterium (kolor skóry, wiek, płeć, niepełnosprawność, etc.), o tyle nie funkcjonuje jedno pojęcie determinujące ogólne rozumienie dyskryminacji. Natomiast bazując na treści dokumentów międzynarodowych dedykowanych kwestiom równościowym, można wskazać, że dyskryminacją będzie *zróżnicowane traktowanie, które nie ma uzasadnienia w obiektywnych przyczynach*. Przykładowe definiowania dyskryminacji:

1. Każde działanie odmawiające pewnym osobom (lub grupom osób) takiego samego traktowania jak innych z powodu przynależności do określonej grupy społecznej, narodowej, religijnej, itp.¹;
2. Dyskryminacja oznacza niewłaściwe, wybiórcze, krzywdzące, nieuzasadnione i niesprawiedliwe traktowanie poszczególnych jednostek z powodu ich przynależności grupowej².

Załączków zachowań o charakterze dyskryminacyjnym należy upatrywać w **stereotypach**. Za autora pojęcia „stereotyp” uznaje się Waltera Lippmann’a, a jako datę inicjującą powstanie tego terminu wskazuje się rok 1922. **Stereotyp** jest pewnym uproszczonym obrazem. Jego pochodną jest **uprzedzenie**, a zatem pejoratywna postawa wobec określonej kategorii osób. Wszystkie te pojęcia/zachowania/percepcje znajdują swoje źródło w tzw. ekonomii myślenia. W dużym uproszczeniu chodzi o to, że człowiek z natury bywa leniwy i nierzadko jego droga (w tym myślowa) wiedzie na skróty. Owo skrótowe postrzeganie ludzi/świata może powodować powstanie dysonansu poznawczego³ oraz podstawowego błędu atrybucji⁴. Zatem stereotyp będzie uproszczonym obrazem pewnej zbiorowości, a uprzedzenie jest postawą. Co cechuje stereotyp? Poznawczy i emocjonalny charakter, generalizacja treści, trwałość i spójność oraz społeczny i werbalny charakter.

¹ J. Lange, B. Machul-Telus, L. M. Nijakowski, *Poradnik antydyskryminacyjny dla funkcjonariuszy policji*, Warszawa 2009, str. 71.

² D. Cieślukowska, *Dyskryminacja* [w]: red. M. Branka, D. Cieślukowska, *Edukacja antydyskryminacyjna, podręcznik trenerski*, Kraków 2020, str. 108.

³ <https://www.mala-psychologia.eu/dysonans-poznawczy/>; dostęp: 08.04.2020.

⁴ <https://pieknoumyslu.com/podstawowy-blad-atrybucji/>; dostęp: 08.04.2020.

Wyróżniamy cztery bazowe **rodzaje dyskryminacji**:

- bezpośrednia → dana osoba jest lub mogłaby być traktowana w analogicznej sytuacji mniej korzystnie niż inna osoba (np. mowa nienawiści);
- pośrednia → polega na stosowaniu pozornie neutralnych postanowień, które *de facto* stawiają osoby w nierównomiernej sytuacji względem innych osób;
- wielokrotna → w sytuacji, gdy nakładają się na siebie różne kryteria (np. wiek + niepełnosprawność);
- pozytywna → służy wyrównaniu szans poprzez zastosowanie określonych rozwiązań prawnych (np. ubezwłasnowolnienie).

Mniejszość narodowa i etniczna. W rozumieniu ustawy⁵ z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. 2005 Nr 17, poz. 141 ze zm.), **mniejszością narodową** jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; 6) utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. Zalicza się tu: Białorusinów; Czechów; Litwinów, Niemców, Ormian, Rosjan, Słowaków, Ukraińców i Żydów. **Mniejszość etniczna** zaś, to grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; 6) nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. Należy tu wskazać na: Karaimów, Łemków, Romów, Tatarów⁶.

Źródła:

1. D. Cieślukowska, *Dyskryminacja* [w]: red. M. Branka, D. Cieślukowska, *Edukacja antydyskryminacyjna, podręcznik trenerski* Kraków 2020
2. J. Lange, B. Machul-Telus, L. M. Nijakowski, *Poradnik antydyskryminacyjny dla funkcjonariuszy policji*, Warszawa 2009, str. 71.
3. <https://pieknoumyslu.com/podstawowy-blad-atrybucji/>; dostęp: 08.04.2020.
4. <https://www.mala-psychologia.eu/dysonans-poznawczy/>; dostęp: 08.04.2020.
5. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20050170141/U/D20050141Lj.pdf>;dostęp:08.04.2020.

⁵ <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20050170141/U/D20050141Lj.pdf>; dostęp: 08.04.2020.

⁶ Ibidem, art. 2.

Pytanie problemowe:

Wymień i scharakteryzuj krótko rodzaje dyskryminacji.

Pytania testowe:

1. Ableizm to dyskryminacja ze względu na:
 - a) Wiek
 - b) Wzrost
 - c) Niepełnosprawność
2. Kahał to:
 - a) Żydowska gmina wyznaniowa
 - b) Święta księga Islamu
 - c) żydowska stela nagrobna w formie pionowo ustawionej, prostokątnej płyty kamiennej, ozdobionej płaskorzeźbą i inskrypcją

Autorem tego opracowania jest dr Małgorzata Babula

Temat 9.

Organizacje pozarządowe (NGO'sy)

* Na potrzeby repetytorium wykorzystano fragmenty artykułu opublikowanego w:

A. Krzysztofek, K. Szewczyk, A. Borcuch, *Regulacje prawne a funkcjonowanie polskiej gospodarki*, Kielce 2019; „Uwarunkowania prawne funkcjonowania organizacji pozarządowych”.

** Cały tekst artykułu umieszczono w materiałach dodatkowych jako substytut repetytorium.

Zasady działania organizacji pozarządowych reguluje Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie¹. Ustawa określa prawne reguły:

- prowadzenia działalności pożytku publicznego przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych,
- a także w sferze współpracy z Senatem w zakresie pomocy Polonii i Polakom za granicą,
- uzyskiwania przez NGO'sy statusu organizacji pożytku publicznego² oraz funkcjonowania o.p.p.,
- nadzorowania prowadzenia działalności pożytku publicznego,
- tworzenia rad działalności pożytku publicznego,
- wykonywania świadczeń przez wolontariuszy oraz korzystania z tych świadczeń³.

W rozumieniu ustawodawcy, działalnością pożytku publicznego jest "działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych określonych w ustawie"⁴. Nie jest nią natomiast działalność gospodarcza⁵ - ustawodawca w art. 9 precyzuje, które elementy determinują czy mamy do czynienia z działalnością gospodarczą, czy też nie⁶. Istotne jest to, że, chociaż co do zasady funkcjonowanie organizacji pozarządowych nie może być nastawione na zysk, to mimo wszystko działalność pożytku publicznego może mieć formę zarówno odpłatną jak i nieodpłatną⁷. Natomiast jako *organizację pozarządową* ustawodawca wskazuje taką organizację, która po pierwsze nie jest jednostką sektora finansów publicznych, przedsiębiorstwem, instytutem badawczym, bankiem, spółką prawa handlowego będącą państwowymi lub samorządowymi osobami prawnymi, a po drugie nie działa w celu osiągnięcia zysku⁸. Ale definicję organizacji pozarządowej można znaleźć jeszcze w dwóch ustawach, a ujęta została ona tam w sposób odmienny od siebie. O ile ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁹ poprzez odesłanie, odnosi się wprost do definicji organizacji pozarządowej zawartej w ustawie o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, o tyle ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, w art. 2

¹ Dz. U. 2003 Nr 96 poz. 873 ze zm.

² Zwanych dalej o.p.p.

³ Art. 1 ust. 1 i 2 w zw. z art. 4 ust. 1 pkt 28 i art. 4d ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie; Dz. U. 2003 Nr 96 poz. 873 ze zm.

⁴ Ibidem, art. 3 ust. 1.

⁵ Ibidem, art. 6.

⁶ Ibidem, art. 9 ust. 1: Działalność odpłatna pożytku publicznego organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 *działalność pożytku publicznego, organizacje pozarządowe, wyłączenie stosowania przepisów ustawy* ust. 3 stanowi działalność gospodarczą, w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 6 marca 2018 r. - Prawo przedsiębiorców, jeżeli:

1) wynagrodzenie, o którym mowa w art. 8 *działalność odpłatna pożytku publicznego* ust. 1, jest w odniesieniu do działalności danego rodzaju wyższe od tego, jakie wynika z kosztów tej działalności, lub

2) przeciętne miesięczne wynagrodzenie osoby fizycznej z tytułu zatrudnienia przy wykonywaniu statutowej działalności odpłatnej pożytku publicznego, za okres ostatniego roku obrotowego, a w przypadku zatrudnienia trwającego krócej niż rok obrotowy - za okres tego zatrudnienia, przekracza 3-krotność przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw ogłoszonego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za rok poprzedni.

⁷ Ibidem, art. 6, w zw. z art. 9 ust. 3.

⁸ Ibidem, art. 3 ust. 1 i 2.

⁹ Dz. U. 1997 Nr 123 poz. 776.

ust.1 pkt. 18 wyraża wprost definicję organizacji pozarządowej. Oznacza to, że ten akt prawny nie zawiera już odesłania do ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, ale formułuje własną definicję, która brzmi następująco: "Ileokroć w ustawie jest mowa o organizacji pozarządowej – oznacza to niebędące jednostkami sektora finansów publicznych w rozumieniu przepisów o finansach publicznych i nie działające w celu osiągnięcia zysku osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej, utworzone na podstawie przepisów ustaw, w tym fundacje i stowarzyszenia, z wyjątkiem partii politycznych i utworzonych przez nie fundacji"¹⁰.

Warto również w tym miejscu zaznaczyć, iż z jednej strony Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w żadnym swoim fragmencie nie odnosi się do organizacji pozarządowych, a z drugiej strony, nie ma jednej obowiązującej definicji organizacji pozarządowej, albowiem wszystkie wytyczne wskazane przez ustawodawcę w art. 3 ww. ustawy, sumują się tworząc li tylko składowy element finalnej-całościowej definicji¹¹. Jak podkreśla Przemysław Kledzik, w polskim porządku prawnym nie ma unormowań, które jednoznacznie i wyczerpująco wskazywałyby na zakres pojęcia *organizacja pozarządowa*¹², ale bezsprzecznie należy uznać, że pod pojęciem *organizacja społeczna*, którym posługuje się Konstytucja RP, rozumieć należy również organizacje pozarządowe¹³. Owa nieostrość definicyjno-regulacyjna przekłada się wprost na całe spectrum nomenklatury, którą w życiu codziennym stosuje się na określenie organizacji pozarządowej. Zamiennie używa się zatem takich pojęć jak np.: organizacje non-profit, charytatywne, społeczne, obywatelskie, ochotnicze, użyteczności publicznej, niezależne lub określenia: trzeci sektor¹⁴. Rozbieżność na gruncie terminologii jest o tyle większa, iż Konstytucja RP, w art. 63 odnosi się do *organizacji społecznych*, a inne artykuły Ustawy Zasadniczej, jak np. 12 i 59¹⁵ odwołują się odpowiednio do:

- związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji;
- związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, organizacji pracodawców¹⁶.

Polski ustawodawca, tworząc przykłady jednostek kwalifikowalnych do pojęcia *organizacja pozarządowa*, uwzględnia pewne różnice w zależności od tego jak można stworzyć daną jednostkę, jakie są zasady jej działania, jak należy ową działalność rozliczyć i na koniec, jak zamknąć organizację pozarządową. Owe zależności znajdują odzwierciedlenie w tym, czy mamy do czynienia np. z fundacją, ze stowarzyszeniem, czy z organizacją pożytku publicznego. Jednym słowem, kluczowa będzie forma prawna, w którą utworzyła się dana organizacja¹⁷. Najbardziej popularne są dwie formy organizacji

¹⁰ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy; Dz. U. 2004 Nr 99 poz. 1001 ze zm. Szerzej patrz: P. Kledzik, *Działalność organizacji pozarządowych na rzecz realizacji celów publicznych. Studium administracyjno-prawne*, Warszawa 2013, s. 54-56.

¹¹ Szerzej patrz: P. Kledzik, *Działalność ...* op. cit., s. 57.

¹² Ibidem, s. 71.

¹³ Ibidem, s. 23.

¹⁴ <https://www.ngo.pl/>; dostęp: 11.02.2019 r.

¹⁵ Patrz także: art. 58 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r.; Dz. U. 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm.

¹⁶

Ibidem; za: P. Kledzik, *Działalność...* op. cit., s. 57-59.

¹⁷ Poza ww. formami, status organizacji pozarządowej mogą mieć również:

- kluby sportowe i uczniowskie kluby sportowe
- organizacje działające na podstawie odrębnych przepisów, jak np. Polski Czerwony Krzyż, Związek Ochotniczych Straży Pożarnych RP, Polski Związek Działkowców, koła łowieckie, komitety społeczne (np. społeczne komitety budowy dróg, wodociągów)
- stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego
- spółdzielnie socjalne
- spółki działające nie dla zysku
- samorządy zawodowe
- federacje i konfederacje pracodawców
- izby gospodarcze
- izby rzemieślnicze
- organizacje kościelne

pozarządowych: stowarzyszenia i fundacje. W prosty sposób przekłada się to na fakt, iż to właśnie one wywierają największy nacisk i wpływ na kierunki działań państwa. Ale innym, szczególnym rodzajem NGO, który ze względu na swoje przywileje wymaga bliższego omówienia, jest organizacja pożytku publicznego. Zarówno stowarzyszenia, jak i fundacje korzystają z pewnego przywileju konstytucyjnego w aspekcie ograniczenia kompetencji kontrolnych Najwyższej Izby Kontroli wobec tych podmiotów. Zgodnie bowiem z art. 203 ust. 3 Konstytucji RP, NIK może kontrolować stowarzyszenia lub fundacje, ale tylko z punktu widzenia legalności i gospodarności - a nie celowości i rzetelności. Inaczej, niż w przypadku jednostek samorządu terytorialnego, komunalnych osób prawnych i innych komunalnych jednostek organizacyjnych¹⁸, gdzie te kompetencje kontrolne NIK-u są szersze.

Osobną formą prawną, którą mogą przybrać organizacje pozarządowe, to organizacje pożytku publicznego. Jest to węższa odmiana NGO-sów, korzystająca - jak to zostało już wcześniej zaznaczone - z pewnych przywilejów właściwych tylko tej formie prawnej. Owe udogodnienia to kwestia możliwości nieodpłatnego korzystania z pasm reklamowych w jednostkach publicznej radiofonii i telewizji¹⁹, a po drugie możliwości uzyskiwania 1,5% z podatków dochodowych od osób fizycznych²⁰. Nadzór nad wydatkowaniem pieniędzy pozyskanych w ten sposób sprawuje Komitet do spraw Pożytku Publicznego (w osobie Przewodniczącego), będący organem administracji rządowej²¹. W głównej mierze sprowadza się to do kontroli, czy pozyskane pieniądze przeznaczone zostały (wyłącznie) na prowadzenie działalności pożytku publicznego²². Ponadto o.p.p., w zakresie prowadzonej działalności, korzystają ze zwolnień od opłat skarbowych, sądowych, podatku dochodowego od osób prawnych, podatku od nieruchomości i podatku od czynności cywilnoprawnych²³. Z tych ewidentnych udogodnień nie korzystają ani stowarzyszenia, ani fundacje (te są jedynie zwolnione z podatku od zapisów, spadków i darowizn pieniędzy, innych rzeczy ruchomych albo praw majątkowych)²⁴, ale statusu o.p.p. nie mogą uzyskać także: partie polityczne (w tym również europejskie), związki zawodowe i organizacje pracodawców, samorządy zawodowe, fundacje utworzone przez partie polityczne (w tym europejskie fundacje polityczne), a także te organizacje zajmujące się opieką nad Polakami i Polonią, które finansowane są z budżetu państwa, w zakresie, w jakim dysponentem jest Szef Kancelarii Senatu²⁵.

Pytanie problemowe:

Q: Miejsce Organizacji Pożytku Publicznego w sektorze NGO. Scharakteryzuj OPP.

Pytania testowe:

1. Organizacja Pożytku Publicznego:

- a) To termin szerszy niż organizacja pozarządowa
- b) To forma działalności, która obejmuje m.in. działalność na rzecz równych praw kobiet i mężczyzn
- c) Status ten mogą mieć partie polityczne

2. Zaznacz twierdzenie prawdziwe:

- a) Status pożytku publicznego przyznawany jest organizacjom pozarządowym przez tzw. sąd rejestrowy

-związki rolników, kółka rolnicze i kółka gospodyń wiejskich, kółka łowieckie
- grupy, takie jak kluby osiedlowe czy grupy wsparcia, grupy samopomocowe;
Za: <https://www.ngo.pl>; dostęp: 10.02.2019r.

Porównaj: Art. 3 ust. 3 i 4 Ustawy o działalności pożytku... op. cit.

¹⁸ W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 272-273.

¹⁹ Art. 26 Ustawy o działalności... op. cit.

²⁰ Ibidem, art. 27 ust. 1.

²¹ Ibidem, art. 1a w zw. z art. 29.

²² Ibidem, art. 27 ust. 2.

²³ Ibidem, art. 24.

²⁴ Art. 16 Ustawy o fundacjach.

²⁵ Art. 3 ust. 4 i 5 Ustawy o działalności... op. cit.

- b) Kluby sportowe nie mogą mieć statusu OPP
- c) Organizacja pozarządowa określana jest często jako organizacja for-profit

Autorem tego opracowania jest dr Małgorzata Babula

Temat 17.

Systemy ochrony praw człowieka. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur.

Prawa człowieka można pogrupować w tzw. katalogi. Taki układ odzwierciedla chociażby Konstytucja RP, która w rozdziale drugim dokonuje wyodrębnienia na:

- prawa i wolności osobiste;
- prawa i wolności polityczne;
- prawa i wolności społeczne, ekonomiczne i kulturalne.

Najwcześniej sformułowane zostały prawa i wolności osobiste. Wynika to z różnych czynników, ale głównym jest aspekt historyczny. W prawnym znaczeniu *wolność* zdefiniowany już we francuskiej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 roku. Artykuły IV i V Deklaracji stanowią, że wolność polega na możliwości robienia wszystkiego, co nie szkodzi innym, przy równoczesnym założeniu, że to co jest szkodliwe i zabronione, może określać tylko obowiązujące prawo.

Współczesne pojmowanie przynależności danego prawa do konkretnego katalogu wynika z międzynarodowego prawa praw człowieka. Głównym dokumentem, który inicjuje i determinuje katalog praw natury osobistej jest Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku. Jak sama nazwa wskazuje, analogiczny wkład tego dokumentu należy przełożyć na prawa natury politycznej.

Do praw i wolności natury osobistej zalicza się:

- prawo do życia;
- zakaz tortur lub okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania;
- prawo do sądu;
- prawo do prywatności;
- wolność poruszania się i osiedlania;
- prawo cudzoziemca do ochrony przed wydaleniem;
- zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej;
- prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego;
- wolność myśli, sumienia i wyznania;
- wolność słowa.

Prawa polityczne dotyczą funkcjonowania jednostki w życiu politycznym. W ramach tego katalogu jednostka wykracza poza przestrzeń prywatną i staje się podmiotem na arenie publicznej. Mowa tu zatem o:

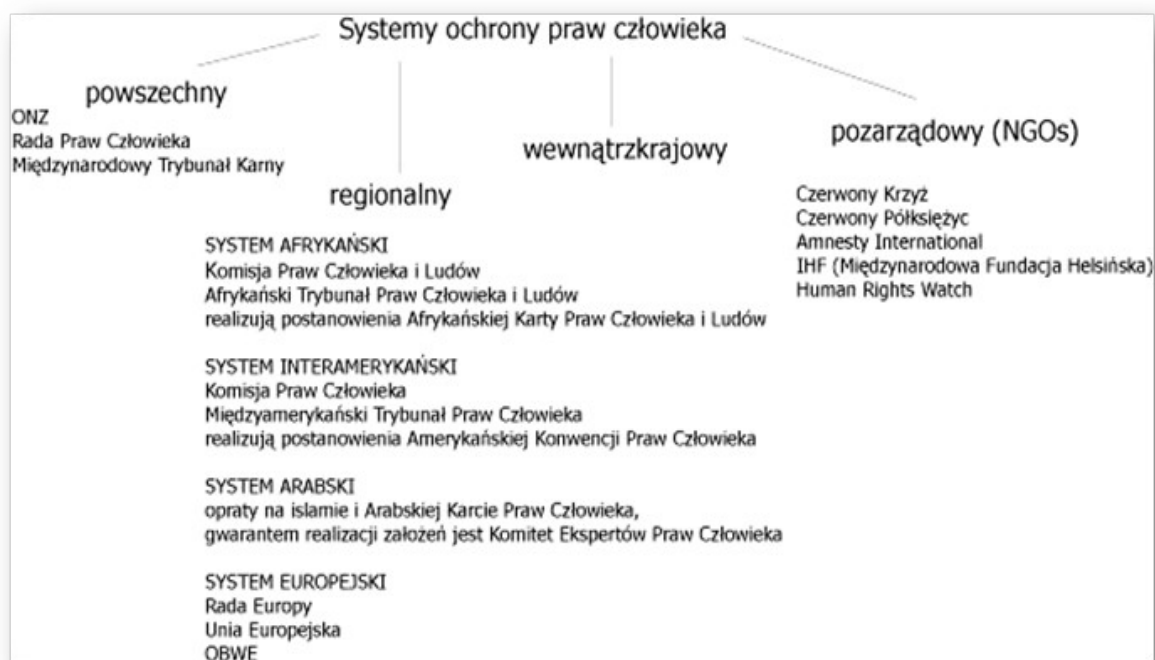
- wolności zgromadzeń;
- wolności zrzeszania się;
- udziale w wyborach/referendach;

- tworzeniu i przystępowaniu do partii politycznych;
- prawie do uzyskiwania informacji publicznej;
- prawie do składania petycji, wniosków i skarg.

Prawa ekonomiczne, zatem ostatni trzeci katalog, uformowane zostały drugim z kolei paktem z 1966 roku: Międzynarodowym Paktem Gospodarczym, społecznym i kulturalnym (zwanym potocznie *paktem ekonomicznym*). Prawa te obejmują:

- prawo do opieki społecznej (zasilek, emerytura, renta, itd.);
- prawo do pożywienia, ubrania i schronienia;
- prawa rodzinne;
- przestrzeń z zakresu stosunków pracy (wolność wyboru zawodu, prawo do wynagrodzenia, prawo do odpowiednich warunków pracy, prawo do wypoczynku, prawo tworzenia i przystępowania do związków zawodowych);
- prawo do edukacji;
- udział w życiu kulturalnym.

Systemy ochrony praw człowieka można podzielić wg poniższego schematu¹:

Dla systemu wewnątrz krajowego należałoby wymienić przede wszystkim służby mundurowe, Prokuraturę, Trybunał Konstytucyjny, sądy, RPD i RPO z jego szczególną kompetencją: **Krajowym Mechanizmem Prewencji Tortur**.

¹ Źródło schematu: <https://tiny.pl/t6trqj>; dostęp: 07.02.2020.

Krajowy Mechanizm Prewencji (KMP) to niezależny organ wizytujący, którego zadaniem, od dnia 18 stycznia 2008 roku zajmuje się RPO. KMP powstał na mocy Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (Artykuł 3: W celu zapobiegania torturom i innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu każde Państwo Strona na poziomie krajowym tworzy, wyznacza bądź utrzymuje już istniejący jeden lub kilka krajowych organów wizytujących (zwanym dalej "krajowym mechanizmem prewencji").

Zadania KMP:

- regularne sprawdzanie sposobu traktowania pozbawionych wolności w miejscach zatrzymań, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem;
- przedstawianie rekomendacji właściwym władzom, w celu poprawy traktowania oraz warunków osób pozbawionych wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu;
- przedstawianie propozycji i uwag odnośnie do obowiązujących oraz projektowanych przepisów prawnych;
- sporządzanie rocznego raportu z działalności, który jest następnie publikowany.

Wizyty mają charakter prewencyjny i są niezapowiedziane. Podczas ich trwania dokonuje się m.in. oglądu pomieszczeń wchodzących w skład wizytowanego miejsca zatrzymań, rozmów w cztery oczy z osobami pozbawionymi wolności oraz analizy dokumentacji prowadzonej w wizytowanym miejscu. Każda wizytacja finalizowana jest raportem, który zawiera rekomendacje dla władz jednostki. Wyciąg z rekomendacji dostępny jest na stronie internetowej: www.rpo.gov.pl w zakładce Krajowy Mechanizm Prewencji².

Poprzez miejsca zatrzymań rozumieć należy m.in.: areszty śledcze, schroniska dla nieletnich, policyjne izby dziecka, pomieszczenia dla osób zatrzymanych przy placówkach Straży Granicznej, szpitale psychiatryczne, izby wytrzeźwień i domy pomocy społecznej³.

Literatura:

1. J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J.A. Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, Warszawa 2011;
2. Red. K. Łaskiewicz, *Po pierwsze człowiek. Działania antydyskryminacyjne w jednostkach Policji*, Warszawa 2013.

Pytanie problemowe:

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur.

Pytania testowe:

1. Zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w Polsce wykonuje:

²

³ Red. K. Łaskiewicz, *Po pierwsze człowiek. Działania antydyskryminacyjne w jednostkach Policji*, Warszawa 2013, s. 92-93.

- a) Rzecznik Praw Obywatelskich
 - b) Ministerstwo Sprawiedliwości
 - c) Helsińska Fundacja Praw Człowieka
2. Międzynarodowa Karta Praw Człowieka nie składa się z:
- a) Karty NZ
 - b) MPPOiP
 - c) PDPC

Autorem tego opracowania jest dr Małgorzata Babula

Temat 16:

Prawa człowieka w UE. Analiza wybranych orzeczeń ETPC

Specyfika tematu 11 dopuszcza pominięcie jego repetytoryjnego opracowania w takim wymiarze, do jakiego Państwo przywykli, chociażby bazując na dotychczasowych plikach. Natomiast zasadne jest wskazanie Państwu pewnych standardów, które w drodze wieloletniej praktyki orzeczniczej ETPC można stworzyć dla poszczególnych (kategorii) praw i wolności jednostki. Poniższe linki stanowią odnośniki właśnie to tych standardów.

1. W zakresie służby więziennej, proszę zwrócić uwagę na pierwszy plik „standardy-etpcz-wiezniowie”:

<https://www.sw.gov.pl/strona/centralny-zarząd-służby-wieziennej-wybrane-orzeczenia-etpcz>

2. Analiza wykonywania orzeczeń ETPC przez Sejm:

[http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/8A15FEF47EBBEA64C1257A8C0025B869/\\$file/Wykonywanie%20wyrokow%20ETPC%20przez%20Sejm_2012.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/8A15FEF47EBBEA64C1257A8C0025B869/$file/Wykonywanie%20wyrokow%20ETPC%20przez%20Sejm_2012.pdf) ;

3. Ministerstwo Sprawiedliwości i zakładka dotycząca ETPC:

<https://arch-bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunał-praw-czlowieka/opracowania-i-analizy-standardy-w-zakresie-ochrony-praw-czlowieka/>

Pytanie problemowe:

Opisz wybrane orzeczenie ETPC.

Pytania testowe:

1. Zaznacz twierdzenie prawdziwe:
 - a) W procesie orzekania w ETPC, „sędzia krajowy” orzekając jednoosobowo, może rozpatrywać skarg przeciwko państwu, z ramienia którego został wybrany
 - b) Skargi do ETPC mogą być wnoszone wyłącznie przeciwko jednemu lub większej liczbie państw, które ratyfikowały Konwencję
 - c) Skargę do ETPC mogą wnieść tylko osoby fizyczne
2. Zaznacz twierdzenie fałszywe:
 - a) Postanowienie jest zazwyczaj wydawane przez skład jednoosobowy, Komitet lub Izbę Trybunału
 - b) Postanowienie dotyczy meritum a nie dopuszczalności skargi
 - c) Po wydaniu wyroku stwierdzającego naruszenie Konwencji, Trybunał przekazuje akta sprawy Komitetowi Ministrów Rady Europy

Temat 19. Wojna w Ukrainie a prawa człowieka

Wprowadzenie w Ukrainie stanu wojennego w sposób oczywisty wiązało się z ograniczeniami praw człowieka ale jednocześnie pojawiają się niespotykane w czasie pokoju konkretne grupy ludzi, które wymagają szczególnej ochrony państwa. W przypadku wojny w Ukrainie chodzi o: osoby znajdujące się na terytorium okupowanym; osoby, które w przeszłości znajdowały się na terytorium okupowanym i w tym czasie naruszano ich prawa i wolności; osoby, które znajdują się na terytorium prowadzenia działań wojennych; osoby znajdujące się na terytorium, na którym nie toczą się bezpośrednio działania wojenne, ale są w strefie ryzyka ostrzału rakietowego i bombardowań; osoby, które w wyniku wojny zmuszone zostały do opuszczenia swoich domów i obecnie przebywają poza granicami Ukrainy.

Dotychczasowe doświadczenie wojny w Ukrainie skłania także do podjęcia kwestii zmian w zakresie konstytucyjnej ochrony praw dzieci, kobiet, osób starszych i osób „wewnętrznie przesiedlonych”.

Według danych podawanych w połowie listopada 2024 r. przez ukraińską Rzecznikę Praw Dziecka, w prowadzonym przez Ministerstwo Sprawiedliwości Ukrainy rejestrze osób deportowanych lub przymusowo przesiedlonych w związku ze zbrojną agresją Rosji na Ukrainę znajdowało się 19 546 dzieci. Do tego czasu wrócić na terytorium kontrolowane przez Ukrainę udało się jedynie 1007. dzieciom nielegalnie deportowanym i wysiedlonym przez Federację Rosyjską¹.

Przedstawicielka ONZ ds. kobiet na Ukrainie w lutym 2024 r. stwierdziła, że odnotowano 257 przypadków przemocy seksualnej związanej z wojną przy czym „nie wiadomo, czy jest to rzeczywista liczba czy wierzchołek góry

¹ <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3926776-na-pidkontrolnu-ukraini-teritoriu-vze-vdalosa-povernuti-1007-ditej.html> (dostęp 16.12.2024)

lodowej”². W szczególności nie jest znana liczba przypadków przemocy seksualnej na terytoriach obecnie kontrolowanych przez Federację Rosyjską³.

Według Raportu Amnesty International z 6 grudnia 2022 r. w Ukrainie ludzie powyżej 60 roku życia stanowią około ¼ populacji co powoduje, że jest to jeden z „najstarszych” krajów na świecie⁴. W styczniu 2022 r. ludność Ukrainy wynosiła 41,1 mln, ponad 23% to osoby powyżej 60. roku życia. W związku z tym w Ukrainie jest najwyższy spośród wszystkich innych państw na świecie odsetek osób starszych dotkniętych trwającym, długotrwałym konfliktem zbrojnym⁵.

Powyższe dane są wystarczającą rekomendacją dla dokonania co najmniej przeglądu ukraińskiego ustawodawstwa z punktu widzenia ochrony konstytucyjnych praw dzieci, kobiet i osób starszych przez zagrożeniami wywołanymi wojną.

Dotyczy to także statusu prawnego osób „wewnętrznie przesiedlonych”, który reguluje *Ustawa Ukrainy z dnia 20 października 2014 r. O zapewnieniu praw i wolności osób wewnętrznie przesiedlonych*⁶. Od momentu agresji w 2022 r. była ona już osiem razy nowelizowana.

Osobny problem to zgodność z Konstytucją i międzynarodowym prawem praw człowieka wprowadzanych i proponowanych w Ukrainie zmian legislacyjnych. Chodzi na przykład o inicjatywę w sprawie wprowadzenia w kary śmierci dla żołnierzy odmawiających wykonywania rozkazów swoich dowódców (niezgodnie z artykułem 27 Konstytucji Ukrainy) oraz projekt przewidujący wprowadzenie w Ukrainie instytucji pozbawienia obywatelstwa ukraińskiego (niezgodny z art. 25 Konstytucji Ukrainy).

² <https://ukraine.unwomen.org/en/stories/intervyu/2024/02/v-ukrayini-chitko-rozumiyut-shcho-snpk-voyennyi-zlochyn> (dostęp 16.12.2024)

³ Tamże.

⁴ “I used to have a home” older people’s experience of war, displacement, and access to housing in Ukraine s. 3 <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/6250/2022/en/> (dostęp 16.12.2024)

⁵ Tamże, s. 19.

⁶ *Ustawa Ukrainy z dnia 20 października 2014 W sprawie zapewnienia praw i wolności osób wewnętrznie przesiedlonych* (WWR 2015 nr 1 st.1 ze zm.)

Pytanie problemowe:

Problemy związane z ochroną praw człowieka w kontekście wojny w Ukrainie.

Pytania testowe:

1. Osoby „wewnętrznie przesiedlone to:
 - a) osoby, które w wyniku wojny zmuszone zostały do opuszczenia swoich domów ale nie wyjechały za granicę kraju
 - b) osoby, które w wyniku wojny zmuszone zostały do opuszczenia swoich domów i wyjechały za granicę kraju
 - c) żadna z powyższych odpowiedzi nie jest właściwa.
2. Wprowadzenie kary śmierci dla żołnierzy odmawiających wykonywania rozkazów swoich dowódców w świetle Konstytucji Ukrainy i Protokołu nr 13 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności jest:
 - a) dopuszczalne
 - b) niedopuszczalne
 - c) warunkowo dopuszczalne

Temat 20. Obowiązek obrony Ojczyzny a prawa człowieka

Art. 85 ust. 1 Konstytucji RP stanowi: „Obowiązkiem obywatela polskiego jest obrona Ojczyzny”. „Jego źródła poszukiwać trzeba już w konstytucyjnej preambule oraz postanowieniach określających podstawowe zasady ustrojowe. Instytucji tej nie da się rozpatrywać w oderwaniu od kształtowania się państwa polskiego w toku wieków, ale także bez odniesienia się do współczesności, kiedy to kwestie strzeżenia niepodległości oraz nienaruszalności terytorium są równie istotne. Pozostają one niebagatelne również dlatego, że konstrukcja współczesnych zagrożeń, głównie o hybrydowym charakterze, czyni istotne przeszkody aplikacyjne w stanowieniu i stosowaniu przepisów dotyczących bezpieczeństwa. Ustawa zasadnicza wiąże obowiązek obrony z instytucją obywatelstwa. Jest to czynnik, który bardzo silnie, na zasadach wyłączności, definiuje węzeł obywatelstwa. Trudne jest także zdefiniowanie zakresu przedmiotowego przepisu. Do końca bowiem nie wiadomo, jakie działanie jest obroną państwa, a jakie stanowi wyraz ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych. Obie powinności stanowią jednak realizację dobra wspólnego i pojmowania państwa w takich też kategoriach”¹.

Zgodnie z art. 3 ustawy z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (tj. Dz.U. z 2024r., poz. 248) obowiązkowi obrony Ojczyzny podlegają obywatele polscy zdolni ze względu na wiek i stan zdrowia do wykonywania tego obowiązku. Obywatel polski będący równocześnie obywatelem innego państwa nie podlega obowiązkowi obrony, jeżeli stale zamieszkuje poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. W ramach obowiązku obrony Ojczyzny obywatele polscy są obowiązani do:

- 1) pełnienia służby wojskowej, z wyłączeniem osób,

¹ K. Kozłowski, Obywatelski obowiązek „obrony Ojczyzny” w świetle postanowień Konstytucji RP z 1997 r., „Przegląd Prawa Publicznego” 2020/7–8, s. 196.

- 2) wykonywania obowiązków wynikających z nadanych przydziałów mobilizacyjnych i pracowniczych przydziałów mobilizacyjnych,
- 3) pełnienia służby w jednostkach zmilitaryzowanych,
- 4) wykonywania świadczeń na rzecz obrony

Podstawowym sposobem spełniania obowiązku obrony Ojczyzny jest pełnienie służby wojskowej. Spełnianie tego obowiązku może nastąpić również przez odbywanie służby zastępczej. Spełnianie obowiązku służby wojskowej ma pierwszeństwo przed innymi rodzajami obowiązku obrony Ojczyzny.

Obowiązkowi pełnienia służby wojskowej, podlegają obywatele polscy, począwszy od dnia, w którym kończą 18 lat życia, do końca roku kalendarzowego, w którym kończą 60 lat życia, a posiadający stopień podoficerski lub oficerski - 63 lat życia. Obowiązkowi służby wojskowej nie podlegają osoby, które zostały uznane ze względu na stan zdrowia za trwale niezdolne do tej służby a także kobiety w ciąży oraz w okresie 6 miesięcy po porodzie, jak również osoby sprawujące opiekę nad dziećmi do lat 8; sprawujące opiekę nad: dziećmi od lat 8 do 18; osobami obłożnie chorymi, osobami, wobec których orzeczono trwałą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym; osobami, wobec których orzeczono całkowitą niezdolność do pracy oraz samodzielnej egzystencji; osobami zaliczonymi do znacznego stopnia niepełnosprawności - jeżeli osoby te wspólnie z nimi zamieszkują i opieki tej nie można powierzyć innym osobom.

Służba zastępcza polega na: 1) wykonywaniu prac na rzecz ochrony środowiska, ochrony przeciwpożarowej, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, opieki nad osobami z niepełnosprawnościami albo bezdomnymi oraz na rzecz administracji publicznej i wymiaru sprawiedliwości przez podlegających obowiązkowi służby

wojskowej, którym przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne nie pozwalają na pełnienie tej służby;

2) pełnieniu służby w formacjach uzbrojonych niewchodzących w skład Sił Zbrojnych, zwanych "formacjami uzbrojonymi".

Pełnienie służby zastępczej jest równoznaczne ze spełnianiem obowiązku zasadniczej służby wojskowej przez osoby podlegające jej odbyciu. Służbę zastępczą można pełnić wyłącznie w okresie trwania obowiązku pełnienia zasadniczej służby wojskowej.

Służbę zastępczą, odbywa się w państwowych i samorządowych jednostkach organizacyjnych, podmiotach leczniczych niebędących przedsiębiorcami, o których mowa w przepisach o działalności leczniczej, oraz w organizacjach pożytku publicznego. Skierowanie do odbycia służby zastępczej w organizacji pożytku publicznego, którą jest jednostka organizacyjna kościoła lub związku wyznaniowego mająca osobowość prawną, następuje wyłącznie za zgodą osoby podlegającej kwalifikacji wojskowej.

Rada Ministrów określa, w drodze rozporządzenia, formacje uzbrojone niewchodzące w skład Sił Zbrojnych, w których pełniona jest służba zastępcza, uwzględniając zakresu zadań poszczególnych formacji uzbrojonych oraz potrzeby obronności państwa.

Pytanie problemowe:

Na czym polega obowiązek obrony Ojczyzny ?

Pytania testowe:

1. Obywatel polski będący równocześnie obywatelem innego państwa:
 - a) nie podlega obowiązkowi obrony

b) nie podlega obowiązkowi obrony, jeżeli stale zamieszkuje poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej

c) podlega obowiązkowi ochrony bez ograniczeń

2. Skierowanie do odbycia służby zastępczej w organizacji pożytku publicznego:

a) następuje wyłącznie za zgodą osoby podlegającej kwalifikacji wojskowej

b) następuje wyłącznie za zgodą osoby podlegającej kwalifikacji wojskowej jeżeli jest to jednostka organizacyjna kościoła lub związku wyznaniowego mająca osobowość prawną

c) nie wymaga nigdy zgody osoby podlegającej kwalifikacji wojskowej

Temat 21. Ochrona ludności i obrona cywilna a prawa człowieka

Ochrona ludności jest jednym z podstawowych obowiązków państwa. Jej celem jest ochrona życia i zdrowia ludzkiego, w sytuacjach zagrożeń naturalnych lub spowodowanych przez człowieka, w tym militarnych. W czasie pokoju zadania w obszarze ochrony ludności realizują podmioty ochrony ludności, natomiast w czasie wojny te same podmioty przekształcone zostają w organizacje obrony cywilnej.

Korpusem obrony cywilnej zarządza minister właściwy do spraw wewnętrznych.

W skład korpusu wchodzi:

- personel obrony cywilnej;
- krajowa rezerwa obrony cywilnej.

W skład personelu obrony cywilnej wchodzi:

- osoby, które otrzymały przydział mobilizacyjny obrony cywilnej;
- osoby powołane do służby w obronie cywilnej w drodze naboru ochotniczego;
- powołani do służby w obronie cywilnej członkowie krajowej rezerwy obrony cywilnej;
- osoby zaliczone do personelu obrony cywilnej decyzją ministra właściwego do spraw wewnętrznych.

Przydział mobilizacyjny obrony cywilnej to imienne wyznaczenie osoby do realizacji zadań obrony cywilnej w organie lub podmiocie ochrony ludności. Jest to zgodne z wymaganiami kwalifikacyjnymi i doświadczeniem oraz predyspozycjami niezbędnymi do realizacji tych zadań. Natomiast w skład krajowej rezerwy obrony cywilnej wchodzi: funkcjonariusze Policji, Straży Granicznej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Więziennej, Krajowej Administracji Skarbowej, w tym Służby Celno-Skarbowej, Straży Ochrony Kolei, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Wywiadu Wojskowego, Służby Kontrwywiadu Wojskowego i

Centralnego Biura Antykorupcyjnego, pozostający na zaopatrzeniu emerytalnym.

Kto w związku z wykonywaniem zadań ochrony ludności lub zadań obrony cywilnej lub w związku z ćwiczeniami z zakresu ochrony ludności i obrony cywilnej poniesie szkodę na osobie lub szkodę na mieniu ma prawo do odszkodowania. Odszkodowanie za szkodę na mieniu jest ograniczone do szkody rzeczywistej. Jeżeli skutek wykonywania zadań ochrony ludności nastąpiła śmierć osoby, prawo do odszkodowania przysługuje jej spadkobiercom, o ile nie przysługuje ono na mocy odrębnych przepisów. Odszkodowanie nie przysługuje, jeżeli szkoda majątkowa powstała z winy poszkodowanego lub z winy osoby trzeciej, za którą Skarb Państwa nie ponosi odpowiedzialności. Roszczenie o odszkodowanie przechodzi na następców prawnych uprawnionego. Odszkodowanie przysługuje od Skarbu Państwa reprezentowanego przez wojewodę właściwego ze względu na miejsce wykonywania zadań ochrony ludności. Odszkodowanie przyznaje się na pisemny wniosek poszkodowanego lub jego następców prawnych złożony do właściwego wojewody. Wojewoda wydaje decyzję w sprawie odszkodowania niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 3 miesięcy od dnia złożenia wniosku o odszkodowanie. Wysokość odszkodowania ustala się według następujących zasad: w razie utraty lub całkowitego zniszczenia mienia wysokość odszkodowania ustala się według ceny zakupu tego mienia obowiązującej w czasie ustalania wysokości odszkodowania, z uwzględnieniem stopnia zużycia tego mienia; w razie uszkodzenia mienia wysokość odszkodowania stanowi równowartość kosztu przywrócenia go do stanu sprzed wypadku; jeżeli jednak stopień uszkodzenia mienia jest znaczny albo koszt naprawy przekroczyłby wartość uszkodzonego mienia, wypłaca się odszkodowanie jak w razie utraty lub całkowitego zniszczenia mienia. Od decyzji wojewody w sprawie odszkodowania przysługuje odwołanie do ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Od ostatecznej decyzji w sprawie odszkodowania wydanej w drugiej instancji przysługuje sprzeciw do sądu

powszechnego właściwego ze względu na siedzibę wojewody, który wydał decyzję w pierwszej instancji.

Pytanie problemowe

Zasady wypłacania odszkodowania za szkodę poniesioną w związku z wykonywaniem zadań ochrony ludności lub zadań obrony cywilnej a także w związku z ćwiczeniami z zakresu ochrony ludności i obrony cywilnej.

Pytania testowe

1. Ochrona ludności staje się obroną cywilną:
 - a) z chwilą wprowadzenia stanu wojennego i w czasie wojny;**
 - b) z chwilą wprowadzenia stanu wojennego i wyjątkowego;
 - c) z chwilą wprowadzenia stanu wojennego i stanu klęski żywiołowej.
2. Za szkodę na mieniu poniesioną w związku z wykonywaniem zadań ochrony ludności lub zadań obrony cywilnej:
 - a) nie przysługuje odszkodowanie;
 - b) przysługuje odszkodowanie ograniczone do szkody rzeczywistej;**
 - c) przysługuje odszkodowanie na zasadach określonych w Kodeksie Cywilnym.

Temat 22. Standardy ochrony praw człowieka w czasie pandemii COVID-19

Pandemia COVID-19, oprócz bezprecedensowego wyzwania w dziedzinie ochrony zdrowia, stanowiła również pole doświadczalne dla prawa. Władze niemal wszystkich państw na świecie musiały wdrożyć w życie w wielu przypadkach całkowicie nowe przepisy prawne lub stosować nieznane do tej pory regulacje i rozwiązania organizacyjne, aby zapobiec rozprzestrzenianiu się wirusa oraz rozwojowi pandemii. Wiele państw ogłosiło stany nadzwyczajne: stan wyjątkowy – Czechy, Gruzja, Litwa, Macedonia, Portugalia, Rumunia; stan zagrożenia zdrowia – Francja; stan alarmowy – Hiszpania; stan nadzwyczajny – Estonia, Słowacja; stan kryzysu – Luksemburg; stan zagrożenia – Węgry.

„W niektórych krajach Europy wprowadzenie środków zapobiegających rozwojowi pandemii nie wymagało ogłoszenia stanów nadzwyczajnych. Konstytucje państw takich jak Szwecja czy Włochy zawierają upoważnienia dla rządów do przyjęcia specjalnych przepisów w sytuacjach nadzwyczajnych. W Niemczech ustawa o ochronie przed infekcjami (Gesetz zur Verhütung und Bekämpfung von Infektionskrankheiten beim Menschen – IfSG) daje organom wykonawczym szerokie uprawnienia w zakresie zapobiegania chorobom zakaźnym i ich kontroli. Także Słowenia i Turcja opierały swoje działania na dotychczas obowiązującym prawie. W Polsce wprowadzono stan epidemii. W Austrii, Belgii, Szwajcarii i Wielkiej Brytanii uchwalono szereg nowych, incydentalnych przepisów o środkach zapobiegających rozprzestrzenianiu się COVID-19”¹.

„W Polsce od początku pandemii władze publiczne wprowadzały ograniczenia związane ze zwalczaniem oraz zapobieganiem choroby COVID-19,

¹ S. Wętyczko, *Restrykcje związane z COVID-19 w Europie* <https://koronawirus.ordoiuris.pl/wp-content/uploads/Restrykcje-zwiazane-z-COVID-19-w-Europie> (dostęp - 4 lutego 2025)

jednak czyniły to, stosując głównie formę rozporządzeń. Zgodnie z Konstytucją rozporządzenia są wydawane przez organy wskazane w Konstytucji, na podstawie szczegółowego upoważnienia zawartego w ustawie i w celu jej wykonania. Upoważnienie powinno określać organ właściwy do wydania rozporządzenia i zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz wytyczne dotyczące treści aktu. W okresie pandemii COVID-19 organy władzy wykonawczej korzystały z rozporządzeń jako formy wprowadzania zmian. Postępując w ten sposób, przyczyniły się do poważnego osłabienia zasady wyłączności ustawy oraz zakwestionowały konstytucyjną hierarchę źródeł prawa z trzeciego rozdziału Konstytucji. Rozporządzenia zostały wprowadzane na podstawie art. 46 i art. 46a ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi. Przepisy te zawierają bardzo nieprecyzyjnie określoną delegację ustawową. Na jej podstawie Minister ds. Zdrowia oraz Rada Ministrów wydali szereg rozporządzeń ograniczających prawa konstytucyjne. W ten sposób obeszli oni wymóg ograniczania praw konstytucyjnych w formie ustawy oraz dokonywania ograniczeń wolności i praw w oparciu o zasadę proporcjonalności i w sposób nienaruszający ich istoty. Działanie rządu w tym zakresie można określić jako podejmowane z naruszeniem prawa. Rozporządzenie bowiem nie może regulować spraw związanych z ograniczeniem wolności i praw obywatelskich, jak to się stało w praktyce. Rada Ministrów w związku z COVID-19 wydała łącznie 84, a Minister Zdrowia 5 rozporządzeń ograniczających wolności i prawa obywatelskie.”².

Biorąc pod uwagę powagę zagrożenia, Rada Ministrów powinna była wprowadzić stan nadzwyczajny lub uregulować ograniczenie wolności i praw jednostki ustawowo zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Przy wydaniu

² M. Łaszewska-Hellriegel, *Ograniczenie wolności i praw w związku z pandemią COVID-19 w Polsce. Teoria i praktyka*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2022 nr 4, s. 66-67.

rozporządzeń zlekceważono wiele jednoznacznych przepisów ustawy zasadniczej, w tym przede wszystkim art. 22 oraz art. 31 ust. 3 oraz art. 92 Konstytucji RP.

Pytanie problemowe

Konstytucyjność ograniczeń praw człowieka wprowadzanych w Polsce w czasie pandemii Covid-19

Pytania testowe:

1. W czasie pandemii Covid 19 w Polsce:
 - a) wprowadzono stan wyjątkowy
 - b) wprowadzono stan klęski żywiołowej
 - c) obie odpowiedzi są błędne**
2. Obowiązek poddania się kwarantannie powinien być zostać wprowadzony:
 - a) w drodze rozporządzenia Rady Ministrów
 - b) w drodze zarządzenia ministra właściwego do spraw wewnętrznych
 - c) w drodze ustawy**